

Drieëntwintigste jaargang · nummer 45 · juni 2015

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

Джон Гленвилл
вспомнить, как,
С тех пор
от страданий.

**Vertaal, hertaal,
bewerk en bewonder**

Couperus Digitaal

Bezoek eens de website van het Louis Couperus Genootschap!

Wat vindt u op www.louiscouperus.nl?

- **Nieuws**

Altijd het laatste nieuws over Couperus en (activiteiten van) het Genootschap

- **Tijdladder Louis Couperus**

Een biografie, bibliografie, citaten- en prentenboek in één.

Een handig, chronologisch overzicht van het leven en werk van Louis Couperus

- **Database**

Een op trefwoorden doorzoekbare database met meer dan 4000 titelbeschrijvingen van secundaire literatuur over Couperus

- **Artikelen en recensies**

Een groeiend aantal artikelen over en recensies van het werk van Couperus

- **Word donateur**

Gemakkelijk: uzelf online aanmelden als donateur

- **Gastenboek**

Geef uw mening over onze website. Doe een suggestie of stel een vraag aan de redactie en/of andere bezoekers

www.louiscouperus.nl

De website van het Louis Couperus Genootschap

Inhoud

Foto: iStock/DMinkov & 4ehov.

Rémon van Gemenen **4**

Een zacht donderen

Couperus in Rusland

3 Geachte donateurs

12 Jeanette Huisman

Een dure dame

Over het ontstaan van Elyata, een Sproke van Historie

Menno Voskuil **18**

Een citaat als kunstwerk

Bart Domburg vertelt over zijn 'Couperus'

22 Kris Steyaert

Een Lent van vaerzen als letterkundig spiegelkabinet

Couperus & de contemporaine kritiek 7: deel 1

Wim van Anrooij **29**

Kloos over de poëzie van Couperus

Couperus & de contemporaine kritiek 7: deel 2

35 Hester Meuleman

'Couperus: de meester van het tijdrekken'

Een interview met Bart Chabot

Nieuwsbrief 40

Louis Couperus Museum

43 Van en over Couperus en anderen

Korte Arabesken 45

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet †

**Louis
Couperus
Genootschap**

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl

Comité van aanbeveling:

Mevr. prof. dr. E.J. Etty

Bijzonder hoogleraar Literaire Kritiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Auteur van onder meer de biografie *Liefde is heel het leven niet*. Henriette Roland Holst 1869-1952.

Prof. dr. J.L. Goedegebuure

Emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Leiden en criticus van *Trouw* en de GPD-bladen. Promoveerde op het werk van Hendrik Marsman, van wie hij ook een biografie publiceerde. Auteur van onder meer de studie *Decadentie en literatuur* en, samen met zijn voorganger Ton Anbeek, *Het literaire leven in de twintigste eeuw*.

Mevr. prof. dr. M.G. Kemperink

Hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Promoveerde op een proefschrift over de Nederlandse fin de siècle-roman, *Van observatie tot extase. Sensitivistisch proza rond 1900*. Publiceerde onder andere *Het verloren paradijs*. *De literatuur en cultuur van het Nederlandse fin de siècle*, *Nederlands toneel in het fin de siècle 1890-1900* en 'Louis Couperus en de temperamentenleer'. Was tot 2008 universitair hoofddocent van de Radboud Universiteit Nijmegen. Was hoogleraar Nederlandse Taal en Cultuur aan de Universiteit van Lublin in Polen. Auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus*; *Louis Couperus en Pier Pander*; *Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*. Winnaar van de Couperuspenning 2007.

Prof. dr. M. Klein

Emeritus hoogleraar Neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies* (Couperus Cahier I).

Mevr. prof. dr. J.E. Koch

Directeur van het Letterkundig Museum en van de Stichting Lezen. Publiceerde essays over en brievenedities van onder meer de schrijvers Anna Blaman, Emmy van Lokhorst en Sonja Witstein en bereidt een biografie over Anna Blaman voor. Publiceerde onder andere *Den Haag, je tikt er tegen en het zingt*. *Literair Den Haag vanaf 1750*.

Drs. A. Meinderts

Bestuur:

Drs. Annebeth Simonsz
Toni Termeulen
Drs. Inge van Es
Mr. Pieter Verhaar
Drs. Peter Hoffman
Drs. Hester Meuleman

Voorzitter
Penningmeester
Secretaris
Vice-voorzitter
Algemeen lid
Algemeen lid

De Stichting Louis Couperus Genootschap is door de Belastingdienst per 1 januari 2009 aangewezen als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) met het nummer 8020.53.397. Giften aan de stichting zijn aftrekbaar van de inkomsten- en vennootschapsbelasting. Kamer van Koophandel: 41157707.

Geachte donateurs,

Als alle kopij is aangeleverd, geredigeerd en geïllustreerd, de rubrieken zijn geschreven, de omslag is uitgekozen, rest er voor de hoofdredacteur niets dan een titel aan de nieuwgeborene te geven en een redactioneel te schrijven. Onbedoeld sluipt er dan soms een geheel ander tijdperk het onderbewustzijn binnen. Misschien kwam het door het openingsstuk van Rémon van Gemeren, waarin hij verslag doet van zijn reis naar St. Petersburg, waar hij enkele colleges over Louis Couperus aan studenten Nederlands gaf en Irina Michajlova, de vertaalster van *De stille kracht* naar het Russisch, interviewde. Misschien kwam het door Bart Chabot, die in dit nummer zijn grote bewondering voor Couperus uit. Hoe het ook zij, ik dacht aan Ramses Shaffy. 'Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder' transformeerde zich tot 'Vertaal, hertaal, bewerk en bewonder'. Soms gaat dat zo.

Jeanette Huisman schreef over de ontstaansgeschiedenis van *Elyata, een Sproke van Historie*, waaruit opnieuw de toewijding van Elisabeth Couperus-Baud blijkt, die overigens ook aan de orde komt in het Museumnieuws.

Kris Steyaert en Wim van Anrooij verdiepten zich in de poëzie van Couperus en hoe deze destijds beoordeeld werd. Hoewel daar uiteindelijk weinig bewondering bij was, gaf Bart Chabot, die binnenkort het eerste exemplaar van de door Frans van der Linden samengestelde bloemlezing van de poëzie van Couperus in ontvangst gaat nemen in het Louis Couperus Museum, er gelukkig een positieve draai aan. Daarbij deed hij overigens een voorstel tot hertaling door Robbert-Jan Henkes en Erik Bindervoet, wat hen een verrassend antwoord ontlokte.

Menno Voskuil laat ten slotte zien hoe Bart Domburg een klein fragment uit *De stille kracht* gebruikt om een nieuw kunstwerk te maken en verder zijn er onze vaste rubrieken, waarin in onder andere een versimpelde hertaling van *Eline Vere* aan bod komt.

Het moge duidelijk zijn: de bewondering voor het werk van Couperus is groot en nodigt nog steeds uit tot bewerken, vertalen en hertalen. De link met Ramses Shaffy, zoon van een Poolse gravin van Russische afkomst en een Egyptische consul, is natuurlijk wat vergezocht. Hij was een andere dandy in een andere tijd. Maar een dandy was hij, en ook voor hem leek Nederland altijd wat klein. En als je luistert naar 'Laat me', zouden de beginregels zomaar over Couperus kunnen gaan.

*Ik ben misschien te laat geboren
Of in een land met ander licht
Ik voel me altijd wat verloren
Al toont de spiegel mijn gezicht*

(Uit: 'Laat me', tekst: Herman Pieter de Boer) 🎵

*Namens het bestuur en de redactie,
Hester Meuleman*

COUPERUS IN RUSLAND

Een zacht donderen

Couperus en Rusland hebben geen sterke relatie: Couperus is nooit in het grootste land ter wereld is geweest en heeft er, voor zover bekend, nooit naartoe willen gaan. Tijdens zijn leven werd wel een aantal van zijn romans in het Russisch vertaald. Nu is er na ongeveer een eeuw weer een roman van hem in het Russisch verschenen: *De stille kracht*. Past Couperus in de Russische cultuur? Vertaalster Irina Michajlova en haar studenten bieden in Sint-Petersburg een voorzichtig antwoord.

Door Rémon van Gemenen

‘**E**lly, ze was zóó ver, in een sfeer, waar hij haar zelfs, niettegenstaande hare brieven, zóó weinig volgen kon met de gedachte; een sfeer van verschrikking en afschuw, zóó afschuwelijke verschrikking, dat hij zich telkens afvroeg: kan zij dāt doen...? Is zij daar krachtig toe, op den duur...? Die hospitalen... de donder van het slagveld haar dreunende in de ooren... het lijden van de verminkten... hun kreten... hun bloèd...: kon

Dubbele regenboog
boven de Siberische
steppe. Foto:
iStock/DMinkov.

zij aànzien en aànhooren... en doen, handelen, en zich, als zij wilde, wijden?!' Zó ver is Elly dat Lot haar nauwelijks nog kan volgen, schrijft Couperus in het laatste hoofdstuk van *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* Sint-Petersburg, waar Elly zich bij het Rode Kruis gevoegd heeft, is tegenwoordig niet al te ver meer, en volgen kun je iemand daar vanuit Den Haag uitstekend. Het laat onverlet dat ik, nu ik zelf vanuit Den Haag naar de stad van Peter de Grote ben gereisd om aan studenten Nederlands aan de Universiteit van Sint-Petersburg college te geven over Couperus, soms een kleine afstand bemerk tussen mijn cultuur en die waarin ik twee weken lang verkeer. Bijvoorbeeld wanneer ik, in het laatste van de drie colleges, zin voor zin het slot van *Van oude mensen* met de studenten doorneem, dat ze ter voorbereiding in het Russisch hebben vertaald.

Ik verblijf hier op uitnodiging van het Nederlands Instituut, waar lessen Nederlands worden gegeven aan Russen en soms ook lessen Russisch aan Nederlandse studenten. In een kast in het hoofdlokaal staan de complete *Volledige Werken* van Couperus. Ik heb geen idee hoe vaak die kast opengaat. Nu en dan hebben ook de studenten Nederlands er les. Overigens zijn de ongeveer twintig jongeren die zich op de Universiteit van Sint-Petersburg de Nederlandse taal en literatuur eigen willen maken allemaal vrouw. Dat is in Rusland normaal bij een taalstudie volgens Irina Michajlova, hoofd van de opleiding.

Ruimschoots voor mijn komst heb ik haar twee teksten van Couperus gestuurd, die ze met de studenten kon vertalen: het eerste deel van 'Begeertes naar kleine wijsheden'

en het slothoofdstuk van *Van oude mensen*. Ik heb deze fragmenten gekozen omdat ik vind dat ze belangrijke aspecten van Couperus' leven en werk vertegenwoordigen. De eerste tekst hebben de studenten enige weken voor ik hen ontmoet onder handen gehad, zodat ze al enigszins bekend zijn met de taal, sfeer en thematiek van Couperus.

In mijn eerste college ga ik eerst in op het begrip naturalisme, waarover verschillende opvattingen in omloop zijn. Via Zola stap ik over naar *Eline Vere* en *Noodlot*. Aan de hand van allerlei citaten uit de romans bespreek ik de vraag of Couperus een naturalist genoemd kan worden. De ongeveer vijftien studenten in het kleine, niet door modernisering lastiggevallene lokaaltje luisteren geconcentreerd. Het valt me op dat ze me allemaal goed verstaan, terwijl er eerstejaars bij zitten – verder zijn het tweede- en derdejaars en ook zijn er twee masterstudenten (vijfdejaars) aanwezig. Dat ze, vanuit een Nederlands perspectief, tamelijk zwijzaam zijn, komt niet doordat ze niets durven te zeggen in het Nederlands. Het heeft ermee te maken dat de meesten van hen nog zeer weinig van de Nederlandse literatuur weten en meer nog, vertellen ze me achteraf, dat volgens hen Russen nu eenmaal minder hun stem laten horen dan Nederlanders.

In mijn tweede college, diezelfde middag, neem ik hen in vogelvlucht mee door het leven en werk van Couperus. Ik heb tal van citaten verzameld die aansluiten op de vraag of Couperus een naturalist was. We vragen ons daarbij af: wat betekende het noodlot precies voor Couperus? Hoe stond hij in het leven? Hoe keek hij aan tegen geluk? Wat maken zijn boeken duidelijk over de mogelijkheden die het bestaan te bieden heeft? Langzaam reageren de studenten steeds meer en constateer ik dat de meningen over het noodlot en de maakbaarheid van het leven verschillen, zoals ik dat ook al

De Universiteit van
Sint-Petersburg,
gelegen aan de rivier
Neva. Foto: Rémon
van Gemeren.

jarenlang onder mijn leerlingen op het gymnasium heb gemerkt. Toch is de balans hier anders: terwijl veruit de meesten van mijn leerlingen lijken te geloven dat ze hun leven zelf kunnen sturen, is dat percentage hier aanmerkelijk lager. Maar iedereen deelt de mening dat hier geen uitsluitel over te geven valt. Het maakt de kansen van Couperus bij hen alleen maar groter.

De Russische 'ziel'

De vraag over het bestaan en de aard van het noodlot houdt ook mij bezig, terwijl ik de Russische samenleving enigszins leer kennen. *Het brilletje van Tsjechov* van Michiel Krielaars geeft me een aardig kijkje in de Russische ziel. De portee is dat Russen volgens hem krachtig maar gebroken zijn, door een land waarin rechtvaardigheid en betrouwbaarheid amper ademruimte krijgen. De Britse historicus Orlando Figes omschrijft aan Krielaars de essentie van de Russische cultuur als 'de Russische spirituele traditie, de ontkenning van het persoonlijke, materiële bezit, om uiteindelijk verlost te worden van het aardse en een hogere wereld te bereiken'. Het lijkt me licht gechargeerd, maar een kern van waarheid zie ik er wel in. Ik zie er een fraaie, nogal theosofische gelijkenis in met Couperus.

Het is een beeld dat ik herken van wat ik las van een andere journalist die lang in Rusland woonde, Peter d'Hamecourt, en van wat ik lees in mijn andere 'reisgids', *Mijn Russische ziel* van Poesjkin-vertaler Hans Boland. Ook zij zien het extreme, emotionele gedrag van Russen, hun wilde, soms roekeloze romantiek, hun overgave, hun weemoed, hun ontembare dromen over het 'alles' en hun onvermijdelijke frustratie over het 'niets'. Rusland is volgens hen een chauvinistisch, chaotisch, van corruptie doordeesemd en dikwijls absurdistisch land, waarin de meeste mensen weinig kansen krijgen en daarom blijven hangen in hun saaie, suffe leventje, vaak gelaten, maar zonder hun wensen helemaal op te geven. Geen land om opgewekt van te worden, maar wel een fascinerend, intens en veelzijdig land. Ook volgens Boland is dit een wat generaliserend beeld, maar om een land te leren kennen moet je ergens beginnen. De studenten bevestigen de globale schets, maar tevens mijn opmerking dat er vast grote verschillen zijn tussen de grote steden en de rest van het immense land, waar werk, educatie, medische zorg, rechtsorde en andere vormen van moderne ontwikkeling beduidend minder aanwezig zijn, wat veel armoede, troosteloosheid en wanhoop met zich meebrengt.

Is het een land dat Couperus zou zijn bevallen? Misschien in zijn eigen tijd, die de Russen de Zilveren Eeuw noemen. In deze tijd nam de cultuur onder de laatste, zwakke tsaar, Nicolaas II, een hoge vlucht. In allerlei kunsten werden hoge toppen bereikt en het leven van de gemiddelde Rus was, naar verhouding, heel behoorlijk. Los van het funeste klimaat zou Couperus ook hier in de cultuur echter wel de aanwezigheid van zijn geliefde Klassieke Oudheid gemist hebben, aangezien Rusland zich net als Nederland pas in de late middeleeuwen echt begon te ontplooiën. Sint-Petersburg werd in de achttiende eeuw gebouwd. Ik kan me voorstellen dat Couperus in de Hermitage en enkele andere gebouwen zijn ogen zou hebben uitgekeken, maar verder vermoed ik dat het land hem weinig zou hebben gecharmeerd.

Hij zou er niettemin wel eens een vruchtbare bodem voor zijn werk kunnen hebben gevonden. Er zijn de nodige genres, modes en stromingen die in Rusland schitterden en die ook op zijn oeuvre hun stralen hebben losgelaten, zoals het symbolisme, de psychologische roman, de mystiek en de theosofie. Kunst die hieraan verwant is, ook literatuur, is nog steeds geliefd onder de Russen. Hun zelfbenoemde Gouden Eeuw is de tijd van

Poesjkin. Het eigenaardige, vertelt Irina mij, is dat het vooral deze schrijver is die deze 'eeuw' van goud maakte. In de eerste plaats is het de magische poëet die de Russische natie deed oprijzen doordat hij, schrijft Boland, de stem van de vrijheid was, 'van de vrijheid die de Rus nooit heeft gekend, maar die hij vindt bij Poesjkin'. Het is een vrijheid die betrekkelijk ver van Couperus af staat, uit een periode, de eerste decennia van de negentiende eeuw, die voor de Nederlandse cultuur nog niet eens van brons was, maar eerder van tin of lood. Slaat Couperus wel aan in het huidige Rusland?

De kansen van Couperus

Als ik later nog een poos met de studenten napraat, verklaren ze erg geboeid te zijn door Couperus. Waarom? Eerst wordt gezegd dat hij zo on-Nederlands is. Dat ook tijdgenoten van Couperus dat vonden, begrijpen ze. Echt Nederlands vinden ze bijvoorbeeld Heijermans, van wie ze onlangs een Falklandje behandeld hebben: strak en sober. De sierlijkheid van Couperus bevreedt hen, maar intrigeert hen ook, net als zijn levenswandel. De tegenstelling tussen zijn zware noodlotsthematiek en zijn lichte optimisme houdt hen in de ban. Couperus zou volgens hen best het Russische lezerspubliek voor zich kunnen winnen.

Waarom is dat dan nog niet gebeurd? Er is nog zeer weinig van Couperus vertaald. Tijdens zijn leven zijn alleen *Noodlot*, *Majesteit*, *Wereldvrede* en *Psyche* vertaald, maar die uitgaves zijn vermoedelijk antiquarisch niet eens meer te vinden. Pas in december 2014 is *De stille kracht* uitgekomen, in de vertaling van Irina Michajlova. De studenten geven aan dat het, zoals voor de meeste boeken in Rusland geldt, noodzakelijk zal zijn er op de sociale media aandacht aan te geven om het onder de mensen te brengen. Anders weet domweg niemand van het bestaan van een boek.

Een inhoudelijke blokkade is er niet in dit boek, stellen ze. Een literair embargo in Rusland betreft alleen jeugdliteratuur. Zo ziet Irina Michajlova er geen heil in werk van Guus Kuijer te vertalen, omdat de aan lager wal geraakte vaders hierin een publicatie zouden tegenhouden. Ook een verhaal als 'De binocle' lijkt haar overigens geen goede optie, omdat de uit elkaar spattende hersenen in de laatste zin juist die lezers zouden wegjagen die in Couperus geïnteresseerd zouden kunnen zijn. De destijds onzedelijk gevonden uitspattingen van Léonie van Oudijck of Heliogabalus zouden nu, ook in Rusland, echter geen wenkbrauwen meer doen fronsen. De taal van Couperus hoeft evenmin een obstakel te zijn, iets waarover ik tijdens mijn derde college meer te weten zal komen. Wie kiest voor een wat meer letterlijke vertaling, waarbij de woordkeuze en zinsbouw van Couperus zoveel mogelijk gevolgd zijn om de sfeer van het werk te behouden, laat de Russen niet per se schrikken. Zo is de taal van sommige andere oudere auteurs, zoals Dostojevski, voor Russen van nu evenzeer ouderwets.

Wat niet helpt, is dat Couperus tot op heden nog weinig bestudeerd is in Rusland. De opleiding Nederlands is klein en het accent ligt meer op de taalverwerving dan op de literatuur. De meerderheid van de studenten komt terecht in het bedrijfsleven. Weinig studenten wijden hun leven aan literatuur, ook niet als het om andere talen gaat. En met een taal die zo weinig mensen spreken, van een land dat zo weinig mensen kennen, moeten je wensen bescheiden zijn.

De belangstelling voor literatuur is in het algemeen matig, beweren de studenten. Sommigen hebben wellicht het beeld dat Russen in het algemeen literair zeer onderlegd zijn, maar dat ligt genuanceerder. Het literatuuronderwijs op Russische middelbare scholen is intensief en heeft een hoog niveau. Wanneer ik een vergelijking maak tussen *Eline Vere* en *Anna Karenina*, blijkt iedereen de laatste roman op school te hebben gele-

zen – de leeslijst is er omvangrijk, met veel verplichte titels. Dat het Nederlands van de studenten goed is, zelfs van de eerstejaars, ligt aan het feit dat ook bij het universitaire taalonderwijs de eisen heel wat hoger zijn dan in Nederland. Het programma is pittig: de studenten draaien alleen al om de taal te verwerven zo'n vijftien uur per week. Dit alles neemt echter niet weg dat veel Russen weinig lezen, en al helemaal weinig literatuur. Rusland eert zijn schrijvers, maar leest ze matig.

De taal van Couperus

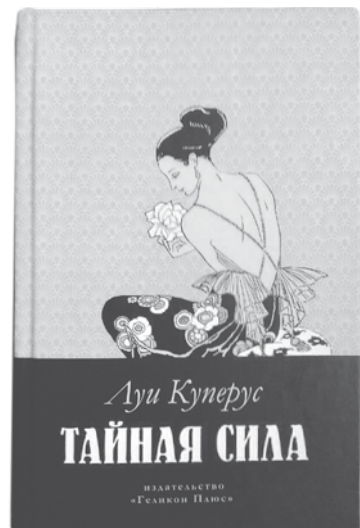
In het laatste college staat het laatste hoofdstuk van *Van oude mensen* centraal, dat de studenten ieder individueel vertaald hebben. Ik leid het uitvoerig in door over de roman uit te weiden en aan te geven waarom volgens mij in deze paar bladzijden de kern van het werk, en zelfs van Couperus' hele oeuvre, aan het licht komt. Vervolgens lezen de studenten om de beurt enkele regels van het origineel, die ik daarna omzet in modern Nederlands. Ik vernietig hierbij haast volledig het karakteristieke in de stijl; het gaat puur om het begrip van de tekst. Geregeld geef ik bij een zin een interpretatieve toelichting. Ten slotte leest een vijfdejaars student haar vertaling voor, waarop de rest, inclusief Irina Michajlova, mag reageren.

Nooit eerder heb ik Couperus zo gelezen. Nooit eerder is me zo sterk opgevallen hoe lastig zijn taal is. Alleen al in de eerste zin stoei ik met het hertalen van dingen als 'die zich verder naar den einder toe verwaasde in parelen mist', 'azuurrechte vlakke' en 'opplekte'. En dan heb ik het nog niet eens over de vaak complexe zinsbouw. Ik ben het Russisch niet machtig, maar de studenten lijken er heel behoorlijk in geslaagd te zijn de tekst in het Russisch om te zetten. Ze geven niettemin toe dat de stijl lastig is; zowel het begrijpen van wat er staat als het kiezen van de beste woorden en zinsopbouw. De verschillen tussen het Russisch en Nederlands wat betreft de syntaxis en het woordgebruik zijn groot.

Voor Irina Michajlova, een ervaren vertaalster vanuit het Nederlands, is het vertalen van Couperus evenmin een eenvoudige klus. Toen ze met *De stille kracht* bezig was, werd ze soms gek van zijn lange, ingewikkelde zinnen. Het vertalen van de vele plantennamen was eveneens moeilijk; het gaat om planten die in Rusland niet groeien. Bovendien klinken sommige namen naar haar mening niet fraai in het Russisch en daarom heeft ze voor sommige planten andere namen gebruikt – wel van tropische planten – die veel mooiere klanken hebben. De natuurbeschrijvingen, waarin Couperus voor haar in wezen een dichter is, waren al met al het zwaarst, te meer doordat ze het karakter of de sfeer van Couperus' stijl, die ontstaat door het rijke spel met ritme, klanken, neologismen en herhalingen, zoveel mogelijk wilde bewaren. Hiertoe heeft ze ook zelf een aantal neologismen bedacht. Het gevolg was dat vele ouderwetsheden, vooral de vele herhalingen, door een corrector werden gekielhaald, om pas na een lang betoog van de redacteur te worden teruggezet.

Michajlova werd bijgestaan door enkele Nederlandse kenners, die haar uitleg gaven bij enkele voor haar duistere passages in de roman en de handhaving van bepaalde gewilde stijfeffecten, oftewel bij de vraag in hoeverre een aantal zinnen

Omslag van de
Russische uitgave
van *De stille kracht*.
Foto: Rémon van
Gemenen.

Irina Michajlova.
Foto: Patrick de
Roo (Gazet van
Antwerpen).

iets 'normaler' gemaakt mocht worden. De consultaties leverden verschillende meningen op, en hiertussen heeft de vertaling een weg gevonden. Ook maakte Michajlova gebruik van twee Engelse vertalingen van de roman, een uit 1921 (van Alexander Teixeira de Mattos) en een uit 2012 (van Paul Vincent). De oude is in haar ogen veel te letterlijk, maar de nieuwe juist te veel gericht op de moderne Engelse lezer, en bovendien vol fouten. Ze putte hier evenwel troost uit: haar eigen vertaling acht ze niet slechter dan deze twee, al is een perfecte vertaling van Couperus, meent ze, onmogelijk.

Vanaf haar studiejaren was het de innige wens van Michajlova om Couperus te vertalen. Tijdens een college las ze het verhaal 'Het afscheid' en dat vond ze bijzonder mooi (haar vertaling hiervan is veel

later gepubliceerd in een tijdschrift). Ze reageerde meteen, zoals ook nadien nog, tamelijk hevig op de geheimzinnige sfeer die Couperus creëert. Verder bewonderde ze van meet af aan de fijne psychologie van zijn personages, die heel menselijk overkomen.

Niet lang na de kennismaking met Couperus ontstond de gedachte om hem in het Russisch te vertalen. Ze twijfelde tussen *Van oude mensen* en *De stille kracht*, de eerste roman die ze van hem las. Wat haar hierin aanspreekt, is onder meer de tegenstelling tussen de zinnelijke liefde van Léonie en de meer platonische liefde van Eva. Liefde in algemene zin is het thema dat Michajlova het meest aanspreekt in de gehele romankunst, ook in het werk van Couperus. Wat verder nog meespeelde in haar keuze voor de Indië-roman, is dat ze zelf de originele batikband bezit, dat *De stille kracht* in het Circulation Of Dutch Literature-project zit en dat de omvang haar niet afschrikte om voor het eerst een roman van Couperus te vertalen, zoals haar favoriete werk, *De boeken der kleine zielen*, dat wel deed. Dat het tientallen jaren duurde voor het zover was, komt doordat het moeilijk is in Rusland om een uitgever te vinden en ze eerst na jaren de reputatie moest hebben opgebouwd van een vertaler die geschikte boeken kiest.

Couperus voor de Russen

Irina Michajlova is het met haar studenten eens dat Couperus voor hedendaagse Russen interessant kan zijn, juist omdat hij niet eigentijds was of is, maar tijdloos. Hij behandelt problemen en onderwerpen die iedereen herkent. Wat haar steunt in deze opvatting, zijn verschillende reacties van haar nabije omgeving. Zo trok in *De stille kracht* de koloniale geschiedenis en thematiek de aandacht van haar zus, terwijl een andere kennis geboeid was door het visuele beeld dat van Indië gegeven wordt, alle plantensoorten inbegrepen. Haar echtgenoot concentreerde zich op de politieke lading van de roman, en enkele vriendinnen keken voornamelijk naar de verschillende liefdesperikelen. Voor één van hen doet Couperus' beschrijving van personages niet onder voor die van Tolstoj. Voor Michajlova zelf draait het verhaal om (het bestaan van) geheimen. Het ondoorgrondelijke in mens en wereld is tot op zekere hoogte te benaderen – en Couperus komt een heel eind –, maar laat zich nooit vangen.

De mystiek van Couperus zou wonderwel kunnen aansluiten op een Russische, met name in de filmkunst aanwezige mystieke mode, die nogal primitief aandoet en niets met de middeleeuwse of laat-negentiende-eeuwse nieuwe mystiek van doen heeft. Het gaat hierbij, op een wat griezelige manier, om bovennatuurlijke verschijnselen zoals geesten en parallelle werelden. Het verbaast haar niet dat dit Russen tegenwoordig aantrekt; ze zijn, zegt ze, van nature veel emotioneler en spiritueler dan de veel rationelere Nederlanders.

De koloniale problematiek is iets anders wat Rusland bezighoudt: nog altijd kampt het met grote problemen met voormalige koloniën als de Kaukasus en Tsjetsjenië, en hierdoor met culturen die het slecht verdraagt, ook nieuwe culturen als de Chinese, die zich in zuidoostelijk Rusland mengt.

De voornaamste hindernis is dat Russen bijna alleen – binnen- en buitenlandse – auteurs lezen die ze al kennen. Toch wil Michajlova een lans breken voor Couperus. Hij is volgens haar de beste schrijver die Nederland heeft gehad, een heel excentrieke en universele schrijver die altijd uitstijgt boven zijn onderwerpen. Hij durft emotioneel en esthetisch te schrijven, terwijl huidige auteurs veel soberder en somberder zijn. Niet cynisch, maar toch minder opwekkend. Hoe triest en tragisch het de figuren in Couperus' werk meestal ook vergaat, het blijft mooi, en hierdoor schept hij een evenwicht tussen het negatieve en het positieve. De gruwelijkste dingen kunnen door hem op zo'n esthetische wijze worden verwoord dat ze een fantasmagorische indruk maken, en zeker niet wreed of pessimistisch zijn. Het schone moet het akelige, het lelijke, het droevige compenseren, zo lijkt het. Sterker, het ene kan niet zonder het andere. In de contrasten die hij zocht, ook die hij ervoer in Indië en verwerkte in *De stille kracht*, zit een grote kracht. Had Couperus een strakke stijl gehanteerd als Emants of Heijermans, dan zou hij voor Michajlova wél somber zijn geweest, en minder goed.

Couperus sluit, nadat hij wat kleine wijsheden heeft rondgestrooid, hoopvol en zelfs opgewekt af: 'En mocht gij, tusschen Den Haag en Leiden, of na uw tweede kopje thee het eens met mij zijn geworden, – ik meen dit kleine wijsheidje begeerd hebben en erlangd – ook al is het maar voor een kort oogenblik, dan ben ik wel tevreden mijn zeepbel, die nu uit één spat, éven voor u te hebben laten schitteren in glasbrozen regenboog...' Voor zijn Russische vertaalster is het precies die schitterende regenboog die Couperus meer dan de moeite waard maakt. Nu haar landgenoten nog.

Als ik een kleine week later met een paar studenten door de stad wandel, zeggen ze sinds de colleges veel over Couperus en het noodlot te hebben nagedacht. We hebben het er een poosje over en komen dan bij hetzelfde punt uit: het staat niet vast, je kunt er hooguit in geloven. Hoe aardig zou het zijn, bedenk ik, als er meer mensen in Rusland zijn die zo door Couperus worden geraakt. Zijn werk zal hier geen dreunend gedonder veroorzaken als op de slagvelden waar Elly haar gewonde medemens bijstaat, of als op de straten van Sint-Petersburg wanneer op 9 mei voor mijn neus tienduizenden soldaten in een parade marcheren ter nagedachtenis van de overwinning in de Tweede Wereldoorlog. Maar een zacht, vaag donderen zou al mooi klinken, misschien wel mooier nog, en in elk geval mysterieuzer. 🐼

LEGENDEN
VAN DE
VEROVERING
VAN
SPANJE.

Naar het Engelsch
VAN
WASHINGTON IRVING.

„Strek dan ure handen uit Bl. 210.

Te **AMSTERDAM**, bij
HENDRIK FRULINK.
MDCCCXXXVII.

Omslag van de
Nederlandse uitgave
van Irving's Legends
of the Conquest of
Spain.

Een dure dame

In 2011 studeerde Jeanette Huisman af op het onvoltooide manuscript *Elyata, een Sproke van Historie*, van de hand van Couperus. Zij beschrijft op basis van haar onderzoek de ontstaansgeschiedenis van dit verhaal.

Door Jeanette Huisman

Dit jaar is het precies honderd jaar geleden dat het feuilleton *Elyata, een Sproke van Historie* van de hand van Louis Couperus is gepubliceerd in dagblad *Het Vaderland*. Het bestaat uit zes afleveringen die zijn verschenen tussen 15 mei en 24 juli 1915.

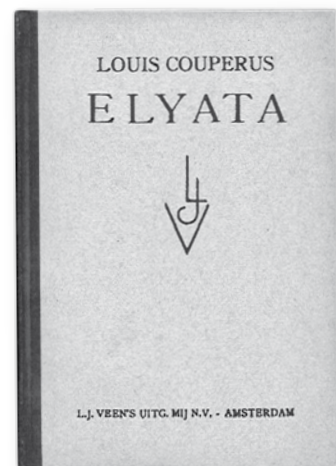
Een onvoltooid manuscript¹ van *Elyata, een Sproke van Historie* is na allerlei omzwervingen terechtgekomen in de Athenaeum Bibliotheek te Deventer, en vanaf het moment dat ik erover las, was ik geïntrigeerd. Het manuscript liet me niet meer los. Achteraf werd me duidelijk waarom: het Zeigarnik-effect had toegeslagen. Het is een verschijnsel uit de psychologie dat inhoudt dat onvoltooide taken beter worden onthouden dan voltooide. Dat geldt blijkbaar ook voor verhalen. Niet voor niets eindigen afleveringen van een tv-serie vaak met een *cliffhanger*.

Het Zeigarnik-effect is op twee manieren van toepassing op het manuscript van *Elyata*. Ten eerste is het manuscript onvoltooid (waardoor ik het niet meer uit mijn hoofd kon zetten), ten tweede bevat het manuscript zeven hoofdstukken, die drie afleveringen van een feuilleton in *Het Vaderland* vormen. Elke aflevering eindigt met een *cliffhanger*. Dit effect heeft er samen met mijn fascinatie voor schrijvershandschriften toe geleid dat ik in 2011 het onvoltooide handschrift van Couperus heb gekozen als onderwerp voor mijn masterscriptie.

Het verhaal

Het idee voor het verhaal over Elyata, de Oosterse prinses die letterlijk en figuurlijk met veel winden meewaait, heeft Couperus opgedaan in 1913. Hij is dan met Elisabeth en zijn vriend Giulio Lodomez in Granada, waar zij onder andere het Alhambra hebben bezocht en verbleven in hotel Washington Irving. Daar heeft Couperus *Legends of the Conquest of Spain* gelezen, het bekende boek van Washington Irving over de verovering van Spanje door de Moren. Irving schrijft in zijn voorwoord dat hij zijn boek *Legends of the Conquest of Spain* voornamelijk heeft gebaseerd op een Spaanse vertaling van een oude, Arabische kroniek waarvan volgens hem de historische betrouwbaarheid niet vaststaat.

Wat wel vaststaat is dat Elyata een historische figuur is. Zij was de gemalin van koning Roderick (Rodrigo), de laatste koning van de Visigoten. Hij regeerde van ongeveer 710 tot 711 na Christus. Na de moord op koning Roderik trouwt Elyata met Abdal-Aziz, de nieuwe emir van Spanje.

Collectie Han Peek.

Verder tematiseert Couperus in *Elyta* het verschil tussen het Oosten en het Westen. Het Oosten wordt voorgesteld als 'gelukzalig', en een Moors paleis in Algiers, in het vierde hoofdstuk, is een feest van 'licht en kleur'. Elyta zelf wordt ook als kleurig en exotisch geportretteerd. Alles wat 'Westers' is, zoals de stad Toledo en het paleis van koning Roderik, wordt voortdurend somber en grijs genoemd. Ook qua woordfrequentie scoren 'Oosten' en 'Westen' hoog, zoals de woordwolk laat zien.

Het manuscript

Het manuscript bestaat uit zestien gelini-
eerde (folio)vellen, op het eerste blad na
enkelzijdig beschreven met zwarte inkt. Op
de voorkant van het eerste foliovel staat

'Manuscript' en daaronder 'Elyata'. Op de achterkant van het eerste blad begint het verhaal. De laatste drie folioevellen zijn iets kleiner dan de eerste dertien. Voor wie dat zelf wil zien: een facsimile van het manuscript staat op de website van de Athenaeum Bibliotheek in Deventer.³

Interessant is de duidelijke coupure in het manuscript. Op pagina 13 staat iets boven de helft van de pagina het Romeinse cijfer V, als aankondiging van het volgende hoofdstuk. De rest van de pagina is echter leeg. Op pagina 14 begint hoofdstuk V, op een kleiner vel papier. Dit lijkt erop te wijzen dat Couperus de eerste dertien pagina's van *Elyata* in één schrijffase heeft geschreven en de overige drie pagina's in een andere fase.

Het manuscript is de stille getuige van een onplezierige periode in Couperus' leven. Na een verblijf in Italië komen Louis Couperus en zijn vrouw Elisabeth Couperus-Baud in mei 1914 aan in München. Zij verblijven in hun vaste pension Grebenau aan de Wittelsbacherplatz 2.⁴ Dan breekt op 28 juni na de moord op aartshertog Franz Ferdinand de Eerste Wereldoorlog uit. Van oorlogshandelingen is in München nog niet veel te merken, maar dat er geen Hollandse kranten meer verkrijgbaar zijn, en dat de postbezorging hapert, is voor Couperus een hard gelag. In zijn *Brieven van den nutteloozen toeschouwer*, een feuilleton in *Het Vaderland* waarin hij de Eerste Wereldoorlog commentarieerde, schrijft Couperus: 'God, God, wat verveel ik mij...! En dat 16 Aug., durende Wereldoorlog!'⁵ Op 19 augustus verzucht hij:

Ik heb niets geen werklust. De legende van Elyata blijft liggen sluimeren als de Schoone Slaapster... Misschien geen honderd jaar, maar toch [...].⁶

Een paar dagen later komt Couperus weer terug op zijn lusteloze toestand:

Ik wou dat ik werken kon aan mijn Moorsch-Gothische legende. Aan iets heel anders dan een Wereldoorlog en Hedendaagsheid. Maar ik kan niet.⁷

Couperus vervalt in een toestand van 'grote Wanhoop over de Menschheid, een groote, immense Melancholie'.⁸ Uiteindelijk houden Louis en Elisabeth het in München niet meer uit; in september pakken zij hun koffers. Halverwege september 1914 komt het echtpaar aan in Florence. Aan uitgeverij Van Holkema en Warendorf schrijft Couperus op 7 oktober 1914:

Ik hoop, dat copie en proef⁹ u bereiken. De helft van mijn correspondentie gaat verloren; ik ontvang mijn post uit Holland na 7 dagen *minstens*. Aangeteekende stukken worden *niet* gegarandeerd. U begrijpt, dat deze toestand mij, zoo wel in Duitschland als in Italië, paralyzeert en ik niet veel energie heb tot verzenden.¹⁰

Couperus' gemoedstoestand wordt in Florence niet beter, eerder slechter, en uiteindelijk gaan Louis en Elisabeth in januari 1915 terug naar het neutraal gebleven Nederland. Na een kort verblijf in hotel Bellevue te Den Haag, trekken de Couperussen al snel in bij de oudste zus van Louis. Hier blijven ze tot ze eind van de zomer een eigen etage kunnen betrekken aan de Hoogewal 2.

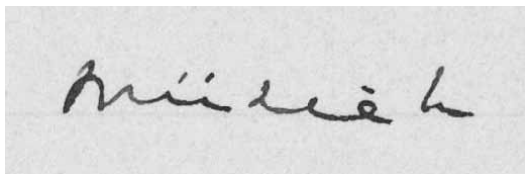
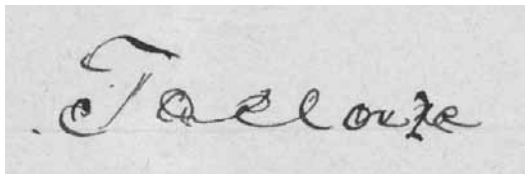

Pagina uit het paspoort waarmee Couperus en zijn vrouw terugreisden naar het neutrale Nederland. (Bron: Frédéric Bastet, De wereld van Louis Couperus).

Van legger tot publicatie

Couperus begint kort na 20 februari 1915 aan de vertaling van het toneelstuk *Chantecler* van Edmond Rostand. Een aantal kladpagina's bevindt zich in het archief van het Letterkundig Museum in Den Haag.¹¹ Op de achterkant van een van de foliovenen staat een vervolg op het manuscript waaraan Couperus in Florence of München is begonnen. Het is kort, slechts negen regels lang, en de laatste zin is abrupt afgebroken. 'De koningin, Elyata, droomde'. Dit wijst er in elk geval op dat Couperus pas na terugkeer in Den Haag is verdergegaan met *Elyata*. De negen regels komen overigens niet terug in het feuilleton; Couperus heeft er niets mee gedaan.

In de periode tussen eind februari en april moet Couperus opnieuw zijn begonnen aan het vervolg op het Deventer manuscript. Werkte Elisabeth ondertussen aan het overschrijven van het kladhandschrift? Er zit niet veel tijd tussen eind februari en 15 mei (de datum waarop de eerste aflevering van het feuilleton in de krant staat); een strakke planning en een goede werkverdeling tussen Louis en Elisabeth was dus een vereiste. Dát er een kopijhandschrift gemaakt is, staat wel vast. Couperus was namelijk gewoon zijn handschriften als legger naar *Het Vaderland* te sturen. H.T.M. van Vliet en anderen zeggen daarover: 'De kopijhandschriften zijn gemakkelijk te herkennen aan de zwarte vegen en aan de potloodstrepen die de zetter plaatste om aan te geven tot waar hij geko-

men was.'¹² Het feit dat dergelijke sporen op het manuscript van *Elyata* niet voorkomen, duidt erop dat het hier gaat om een kladhandschrift, niet om een kopijhandschrift.

Er is een aantal aanwijzingen voor de theorie dat Elisabeth het kopijhandschrift heeft vervaardigd. Ten eerste heeft Couperus nadrukkelijk pogingen gedaan zijn handschrift beter leesbaar te maken. Hij heeft woorden overgetrokken om ze duidelijker te maken¹³ en hij heeft bij een paar woorden een umlaut boven de 'u' geplaatst om aan te geven dat het hier ging om een 'u' en niet om bijvoorbeeld een 'n'.¹⁴ Ten tweede zitten er

verschillen tussen het oorspronkelijke manuscript en het gepubliceerde feuilleton. Zoals Van Vliet en anderen schrijven.¹⁵

Als Couperus soms zelf zijn eigen kladhandschrift al niet kon ontcijferen, is het begrijpelijk dat zijn vrouw bij het overschrijven allerlei fouten heeft gemaakt. Zij las woorden verkeerd, sloeg woorden over en bracht ook veranderingen aan.

Een voorbeeld van een dergelijke fout is dat Couperus in de slotalinea van het manuscript schrijft: 'En zij huwde den vorst van het Westen (...)' In alle gedrukte versies van *Elyata* staat echter: 'En zij beminde den vorst van het Westen (...)'. Het is onaannemelijk dat Couperus zo'n fout heeft gemaakt. In het bronverhaal van Washington Irving wordt namelijk ook gesproken over een huwelijk tussen Roderik en Elyata.

De grootste omissie in het geval van *Elyata* is wel dat de derde, belangrijke voorspelling van de sibylle ontbreekt in het gepubliceerde feuilleton in *Het Vaderland*. Heeft Elisabeth deze voorspelling over het hoofd gezien, of is dit een zetfout? Wegens het ontbreken van het kopijhandschrift en drukproeven van *Het Vaderland* is dit niet na te gaan, maar mij lijkt het een typisch voorbeeld van een zetter die zijn werk voortzet vanaf de verkeerde plaats in de kopij, waardoor hij een stukje tekst overslaat. Na de eerste voorspelling van de sibylle staat er in het manuscript:

De sibylle vervolgde:

- Een tweede vorst zal u winnen, in het Westen...

De vrouwen verbaasden en glimlachten niet meer.

De sibylle vervolgde:

- Een derde vorst zal u winnen... Drie maal bruid, zult gij twee maal zijn koninginne...

Maar die tweede maal zal rinnen uw jeugdig bloed.

Dat de derde voorspelling ook in de eerste druk van *Legende, Mythe en fantazie* (1918) ontbreekt, is een gevolg van het feit dat de uit de krant geknipte feuilletons dienden als legger voor de drukker. Blijkbaar heeft niemand bemerkt dat een belangrijke passage in het verhaal ontbrak.¹⁶

In april of mei 1915 is het kopijhandschrift van *Elyata* naar *Het Vaderland* gestuurd. In 1918 is het verhaal gepubliceerd in de verhalenbundel *Legende, Mythe en Fantazie*; in 1919 ook als los deeltje.

Van Den Haag naar Deventer

Op enig moment is het manuscript in bezit gekomen van uitgever Johan Polak. Op 26 september 1990 wordt het manuscript namelijk namens Polak te koop aangeboden bij een veiling van Van Gendt Book Auctions in Amsterdam. De richtprijs wordt echter niet gehaald, en het handschrift gaat terug naar de eigenaar. Hoe 'de schoone slaapster' vervolgens terecht is gekomen bij Pieter Berend Oudemans, ondernemer in Deventer, is niet bekend. In 2008 houdt Piet van Winden¹⁷ een lezing getiteld 'Lof der materie!',¹⁸ ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van het Louis Couperus Genootschap. Van Winden vertelt dat hij het handschrift kreeg aangeboden van Oudemans, 'de man die zich uiteindelijk over deze dure dame met het gebrek had ontfemd', maar dat hij hier niet 'onverdeeld enthousiast' over was vanwege de incompleetheid. Van Winden breekt zich het hoofd over de tekst waarmee hij het handschrift het beste kan aanprijzen, maar komt er niet uit. Totdat hij de biografie van Bastet erbij pakt, leest over de omstandigheden waaronder het handschrift tot stand is gekomen en zich realiseert dat hij hier een uniek tijdsdocument in handen heeft. Het manuscript is een directe getuige van de algehele malaise waarin Couperus verkeert tijdens zijn verblijf in München na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Van Winden schrijft dan een wervende tekst voor de catalogus van antiquariaat AioloZ in Leiden; het handschrift moet € 29.500,- opbrengen. Uiteindelijk koopt de 'Vereniging Vrienden van de Athenaeumbibliotheek' het manuscript en geeft het in permanente bruikleen aan de Deventer bibliotheek. Na een jubileumexpositie getiteld 'Tien eeuwen topstukken: de rijkdom van Deventer Boekenstad' wordt het handschrift ingescand en daarna veilig opgeborgen in een klimaatgeconditioneerde kluis. 📖

Noten

1. Signatuur: Cou 813 KL.
2. http://www.archive.org/stream/legendsconquest00irvirich/legendsconquest00irvirich_djvu.txt.
3. http://www.athenaeumbibliotheek.nl/?sid=sab:lib_rep&pid=ppn:329495607.
4. F. Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam 1987, p.467.
5. L. Couperus, *Van en over mijzelf en anderen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 27, p.637.
6. idem.
7. L. Couperus, *Van en over mijzelf en anderen*, p.640.
8. L. Couperus, *Van en over mijzelf en anderen*, p.648.
9. Het betreft hier de kopij voor *De ongelukkige*, in 1915 gepubliceerd bij Van Holkema en Warendorf.
10. L. Couperus, *De correspondentie* (ed. H.T.M. van Vliet). Amsterdam, 2013, brief 947, p.678.
11. Signatuur: C 00383 H 1.
12. H.T.M. van Vliet e.a., *Algemene verantwoording van de Volledige Werken Louis Couperus*, p.22.
13. Zie bijvoorbeeld 'Tallooze' op p.2 van het facsimile op de website van de Athenaeum Bibliotheek.
14. Op p.7 van het facsimile op de website van de Athenaeum Bibliotheek staat 'küst'; op p.9 staat 'müziek'.
15. H.T.M. van Vliet e.a., *Algemene verantwoording van de Volledige Werken Louis Couperus*, p.85.
16. Pas wanneer de editoren van de *Volledige Werken Louis Couperus* met *Legende, Mythe en Fantazie* aan de slag gaan, voegen zij de derde voorspelling weer toe in het verhaal, na raadpleging van het onvoltooide manuscript dat toen nog in particulier bezit was.
17. Piet van Winden was van 1986 tot 2008 eigenaar van antiquariaat AioloZ in Leiden.
18. <http://www.louiscouperus.nl/publicaties/artikelen/lof-der-materie/>.

Een citaat als kunstwerk

Vorig jaar organiseerde de Amsterdamse galerie Vous Etes Ici een tentoonstelling rondom het meest recente werk van kunstenaar Bart Domburg: meterslange vellen papier met daarop handgeschreven tekstregels die schijnbaar eindeloos werden herhaald. De gekozen teksten weerspiegelden de fascinaties van de kunstenaar. Tussen de kunstwerken met teksten en citaten van Joseph Goebbels, Victor Klemperer en Lou Reed troffen de bezoekers van de tentoonstelling ook een werk aan met daarop een fragment uit *De stille kracht*.

Door Menno Voskuil

Bart Domburg (1957) had zijn eerste exposities begin jaren tachtig, onder andere in het Amsterdamse Aorta, een roemruchte galerie in het gekraakte Handelsbladgebouw aan de Nieuwezijds Voorburgwal. In zijn schilderijen onderzocht hij aanvankelijk de relatie tussen beeld en taal, door figuren en gezichten te combineren met woorden. Samen met Peter Klashorst richtte hij in 1987 het kunstenaarscollectief After Nature op, dat zowel nationaal als internationaal succes kende.

Schrijvend visualiseren

Zijn recente werk, waarin de taal het beeld heeft verdrongen, ontstond uit nieuwsgierigheid, toen de kunstenaar bij wijze van experiment alle titels uit zijn boekenkast noteerde in een opschrijfboekje. Dit bracht Domburg op het idee om tekstfragmenten en data te visualiseren door middel van ambachtelijk schrijven. 'Vaak kwam ik een mooie zin tegen en dacht: hoe kan ik hier een schilderij van maken? Ik besloot eenvoudigweg de tekst zelf tot onderwerp van het kunstwerk te verheffen. Wat is er immers meer basaal dan woorden op papier zetten?'

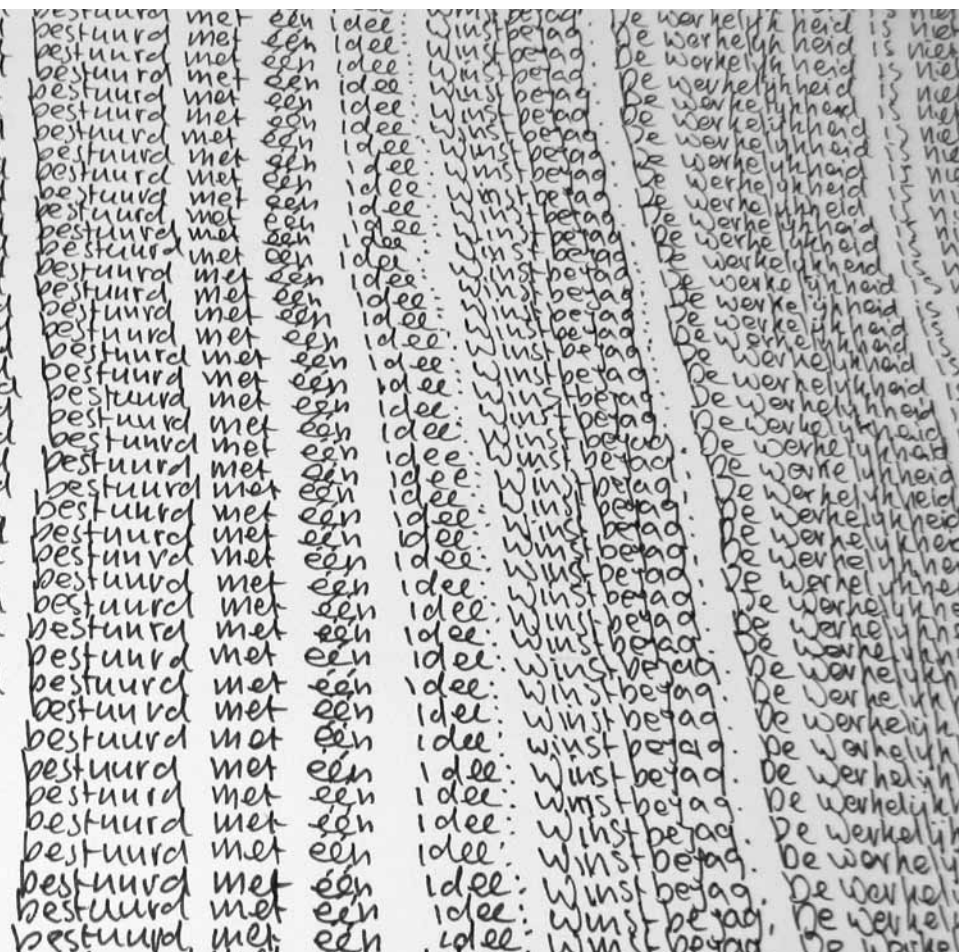

Foto: Menno Voskuil

Zijn fascinatie voor geschiedenis, en dan met name die van het Derde Rijk, komt duidelijk naar voren in de gekozen teksten en gegevens die hij voor de tentoonstelling bij Vous Etes Ici selecteerde. Zo bevat het werk 'Tagebücher' fragmenten uit de dagboeken van de joodse professor Victor Klemperer over de periode 1933-1945, waarin hij zijn dagelijks leven in Dresden gedetailleerd beschrijft. Voor 'Adressen' (aangekocht door het Joods Historisch Museum) schreef Domburg de straatnamen en huisnummers van joodse families op, die in 1941 geregistreerd stonden in Amsterdam en van wie het grootste gedeelte is weggevoerd.

Couperus

'Nederland heeft een trauma opgelopen door die vijf bezettingsjaren,' zo meent Domburg, 'en dat trauma is nog steeds voelbaar. Vreemd genoeg zijn we vergeten dat we ook zelf eeuwenlang landen hebben bezet.' Dit deel van onze geschiedenis inspireerde de kunstenaar tot het werk 'Couperus', waarin hij honderden keren het volgende fragment uitschreef:

Een reusachtige maar uitgeputte kolonie, steeds uit Holland bestuurd met één idee: winstbejag. De werkelijkheid is niet: de overheerser groot in Indië, maar de overheerser kleine arm - zielige uitzuiger; het land uitgezogen, en de werkelijke bevolking - vernocht aan den Indische grond - neergedrukt in de minachting van de overheerser, maar nu dreigend op te staan uit die druk en die minachting...

Niet voor niets koos Domburg hier voor een citaat van Louis Couperus: de Haagse schrijver behoort tot Domburgs favoriete auteurs. Toen hij *De stille kracht* weer eens herlas, viel hem bovenstaand fragment meteen op. 'Wanneer het over Nederlands-Indië en de koloniale onderdrukking gaat, noemt iedereen altijd meteen Multatuli. Maar de dandy Couperus, van wie je het eigenlijk niet verwacht, rekent hier genadeloos af met het Nederlandse kolonialisme. En zelfs vandaag de dag rust op ons koloniaal verleden nog steeds een taboe. Niet voor niets gebruiken we eufemismen als "politonele acties" om het keiharde ingrijpen na de Tweede Wereldoorlog te benoemen.'

Veranderende betekenissen

Voor het visualiseren van teksten maakt Domburg gebruik van haast eindeloze herhaling: de fragmenten worden steeds weer opnieuw uitgeschreven. Het doet enigszins denken aan strafregels, alsof de kunstenaar met zijn werken boete wil doen voor het verleden. Voor Domburg heeft de repetitie echter een andere, tweeledige functie. Enerzijds verliezen de tekstfragmenten door de herhaling (een deel van) hun oorspronkelijke impact, anderzijds ontstaat er door de visualisatie en de bijbehorende associaties weer een nieuwe betekenis.

Bij een werk als 'Adressen' speelt nog een aspect mee. Door het handmatig uitschrijven van alle adressen van joodse Amsterdammers transformeren deze droge gegevens opeens tot een herinnering aan de duizenden verdwenen families. 'In de huidige digitale samenleving zijn we er gewend aan geraakt dat alle data gearchiveerd en opgeslagen worden, en zo hun zeggingskracht verliezen. Door deze eenvoudige visualisering wordt het verhaal achter de klinische data weer zichtbaar gemaakt.'

Het recente werk van Domburg kent voorlopig nog geen einde: de kunstenaar ziet steeds weer nieuwe mogelijkheden om de serie uit te breiden. Momenteel werkt hij aan het uitschrijven van zijn haast dagelijkse gesprekken met een vriend/collega-kunstenaar,

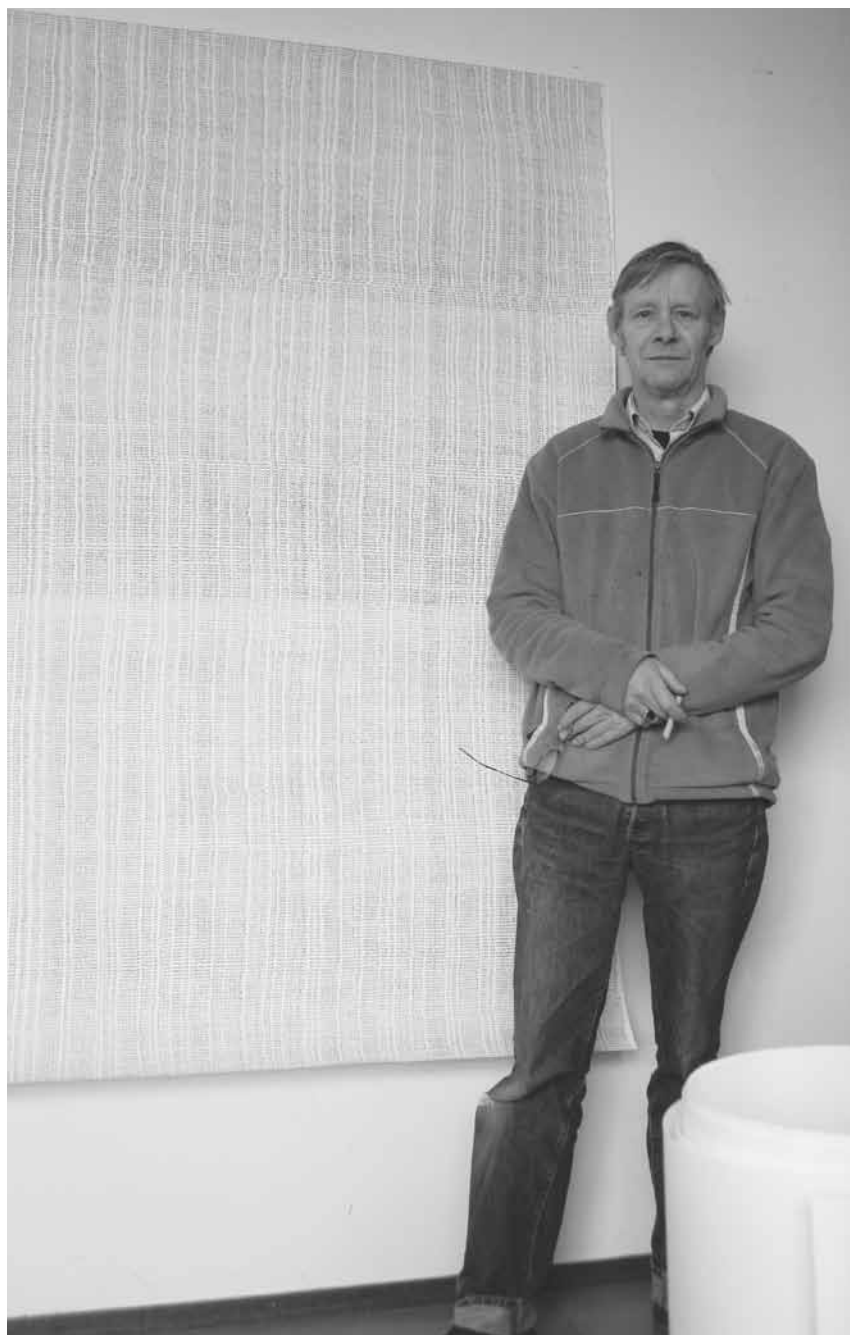

Foto: Menno Voskuil.

die herstellende is van een hersenbloeding. Het hele revalidatieproces wordt zo minutieus vastgelegd en gevisualiseerd. 'Het schrijven geeft me een zekere vrijheid, zowel in artistiek als in logistiek opzicht. Ik kan de vellen papier oprollen en bij wijze van spreken op de fiets afleveren bij een galerie, een hele tentoonstelling onder mijn arm.' 🐼

Een lent van vaerzen als letterkundig spiegelkabinet

In de secundaire literatuur heeft *Een lent van vaerzen* (1884) nauwelijks aandacht gekregen. Uit dit debuut en de reacties van tijdgenoten kan nochtans waardevolle informatie worden gehaald over Couperus' literaire affiniteiten en de totstandkoming van zijn kenmerkende schrijfstijl. Bovendien kan het bijdragen tot een beter begrip van het literaire klimaat in een periode die traditioneel wordt gezien als een kantelmoment in de Nederlandse letterkunde.

Door Kris Steyaert

Kort na de verschijning van *Een lent van vaerzen* wijdde redacteur J.N. van Hall van *De Gids*, waarin Couperus eerder al een tweetal gedichten had gepubliceerd, er enkele vriendelijke woorden aan. Niettemin sprak hij zijn vrees uit dat Couperus te veel dreigde op te schuiven in de richting van het precieuzen en het gekunstelde:

Toch is er een dichtschoon, die, reageerend tegen wie de poëzie in louter hoogdravende redeneering en rhetorische kunst doen ontaarden, in een ander uiterste vervalt, en al hare kracht zoekt in het schilderachtig woord, het kleurend bijvoegelijk naamwoord, in een kunstig lichteffect hier, en een tegenstelling ginder. Die school ziet voorbij dat [...] de poëzie een inhoud, een meer of minder scherp begrensd onderwerp moet hebben, wil zij iets meer zijn dan een kunstige of minder kunstige zingzang, een grover of fijner 'Ohrenschmaus' [...].¹

Collectie: Han Peek.

In zijn recensie in *De Amsterdammer* stond ook Joseph Alberdingk Thijm stil bij Couperus' opvallende taal: 'In 't geheel heeft de stoutheid van 's dichters woordgebruik iets aantrekkelijks. Moed kan echter wel in overmoed ontaarden; en gewaagde zijn niet altijd naauwkeurig gewogen vormen.'² Poëzie moet meer zijn dan een aanschakeling van ongewone woorden of gedurfde woordafleidingen. Hoewel hij zijn lof niet spaarde, sloeg Pol de Mont in *Nederlandsch Museum* eenzelfde toon aan in de hoop dat Couperus 'ervoor behoed [moge] blijven, een *maniër*ist te worden.'³

De bespreking van H. Burger in *De Portefeuille* van 29 augustus 1885 voegt een nieuw element toe aan deze kritiek. Dat de verzen ontaarden 'in opgesmuktheid en gekunsteldheid' is onder meer te wijten aan de vele archaïsmen:

Waar het maar eenigszins mogelijk is, een klinker te veranderen; een overtollige e in te lasschen; verouderde of weinig gebruikelijke woorden te bezigen, vat de dichter die gelegenheid met beide

handen aan. Zoo in plaats van *reuk, haar, werd, beduidt, smelt, kermt: rook, heur, werd, bediedt, smilt, karmt; zoo: bloeme, beeke, heupe, dauwe, stille, droeve; zoo: dij en dijn; zoo: spranken, spark'len, folen, tuischen, kroken, deizen, wispen, scheemlend enz.*⁴

De pruij der grootvaderen

Couperus ging inderdaad vrij ver in zijn gebruik van verouderde woordvormen. Zijn eigen lectuur in die tijd zat daar wellicht voor iets tussen. In deze vormingsjaren van zijn schrijverschap had de jonge dichter zich immers met geestdrift op de historische letterkunde gestort.⁵ Dit is in *Een lent van vaerzen* op verschillende niveaus te zien. Niet alleen gebruikte Couperus een citaat uit *Rijnstroom* van Joost van den Vondel voor de titel van zijn debuut, maar hij viel in 'De meirminnen' ook terug op het metrische en rijmtechnische schema van een van Vondels bekendste gedichten, namelijk 'Kinder-lyck' met de openingsregels 'Constantijnje, 't zaligh kijn-tje, / Cherubijntje, van om hoogh'.

Vondel-invloeden duiken in de bundel soms op de meest onverwachte plaatsen op. Het gedicht 'Getemd' bijvoorbeeld beschrijft een jager die in het woud een hinde achtervolgt. Om zijn schouders hangt een '[g]espikkeld lossenvel', waarmee de vacht van een lynx bedoeld wordt.⁶ Couperus zal deze frase naar alle waarschijnlijkheid in Vondels *Leeuwendalers* hebben gevonden, aan het eind van het tweede bedrijf wanneer de bosgod Pan wordt aangeroepen: 'O bocksvoet, geitoor, fluitvinder, / Gespikkelt met uw lossevel'.⁷

Ook zijn lectuur van andere Nederlandse Renaissance-dichters heeft in de debuutbundel zijn sporen nagelaten. Zoals criticus J.N. van Hall in 1884 al opmerkte in *De Gids* is Couperus' gedicht 'Konterfeitsel' een pastiche op P.C. Hoofts 'Gespan van schoonheden' ('Zujver' hebbelijke handtjes, / Zinnediefjes, stookebrandtjes').⁸ Hier volgen enkele representatieve regels van Couperus' gedicht dat gesteld is in een enigszins zeventiende-eeuws aandoend idioom:

Rozigblonde dageraadjen;
Perzikdonzen wangcieraadjen;
Op elk blozend wangelij
Blank en rood gemengeld zijn
Onschuldwitjen, schaamtebloedjen
Engelrein en schuchterzoetjen;
Dons met rozeblaën bespreid,
Waar zich 't minnegoodjen vlij[.]⁹

In *De Amsterdammer* stelt Alberdingk Thijm op zijn beurt: 'dit gedicht [bewijst], ten overvloede, dat de heer C. met veel vrucht de minneliederen van Hooft heeft gelezen'.¹⁰

Fotoportret van
Couperus omstreeks
1885. (Bron:
Frédéric Bastet, *De
wereld van Louis
Couperus*).

Scaramouche, pseudoniem van M.G.L. van Loghem (alias Fiore della Neve), had eerder al in hetzelfde blad een minder gunstig vonnis geveld. De vele verkleinwoorden in het gedicht noemt hij 'onnatuurlijk' en enkele moderne wendingen detoneren met 'den ouderwetschen toon'. 'Als pastiche zouden deze regels hunne waarde hebben, indien niet de zoon zijner eeuw hier en daar onder de pruik der grootvaderen kwam uitkijken.'¹¹

Toen Jan ten Brink in latere jaren terugblikte op zijn omgang met Couperus en diens eerste verzen evalueerde, legde hij een link naar nog een andere literaire beroemdheid uit een vorig tijdperk: 'Ik hoorde uit zijn gedichten, den jongen romanticus, die veel houdt van Huygens.'¹² Terwijl Ten Brink moeite moest doen om zijn enthousiasme voor het talent van zijn leerling te temperen, was dominee Gerrit Hulsman in *Stemmen voor waarheid en vrede* (*Evangelisch tijdschrift voor de protestantsche Kerken*) aanmerkelijk strenger in zijn oordeel. Nadat Couperus zich in het voorwoord van de bundel *Williswinde* (1895) publiekelijk van de dichtkunst had afgewend, schreef Hulsman: Couperus' 'gebruik van verouderde of althans zeer onbekende gezegden en woorden' in zijn poëzie doet zeer gekunsteld aan. Bovendien 'schijnt hij een Hollandschen lexicon van buiten geleerd te hebben, en uit zijn repertoire van Vondeliaansche en Hooftiaansche rijmwoorden répristeneert hij de merkwaardigste'.¹³ De contemporaine critici mogen Couperus' schatplichtigheid aan Vondel, Hooft en Huygens dan verschillend getaxeerd hebben, dat de invloed er was, stond buiten kijf.

Couperus was zeker niet de enige jonge dichter uit deze periode die ging schatgraven in het werk van schrijvers uit de Gouden Eeuw. Jacques Perk had het hem al

Joost van den Vondel
en Pieter Cornelisz
Hooft. M.A.P.C.
Poelhekke, C.G.N.
de Vooys, G. Brom,
Platenatlas bij de
Nederlandsche
literatuurgeschiede-
nis. Groningen etc.,
1933, p.42 en 47.

voorgedaan. In een brief aan Carel Vosmaer van 2 januari 1880 schreef Perk hoe hij met Vondel dweept.¹⁴ In zijn *Gedichten*, die in 1882 door Kloos en Vosmaer in het licht waren gebracht, is dan weer menig echo van Huygens en Hooft te horen.¹⁵ Relevant is ook dat Perk in 1881 met veel enthousiasme deelnam aan de herdenking van Hoofts driehonderdste geboortedag. De festiviteiten op het Muiderslot hadden hem toen onder meer het gedicht 'De schim van P.C. Hooft' in de pen gegeven. De drossaard verschijnt er als in een visioen: 'Groot schreed hij voort, het lokkig hoofd omblonken / Van ronden gloed en geluwglanzend goud' en gehuld in 'fulpen dos'.¹⁶ Dergelijke archaïsmen vinden we haast woordelijk in Couperus' eersteling terug, bijvoorbeeld wanneer de dichter het heeft over de 'geluwe Narcis', of de 'purpen fulp' der draperieën in het lange gedicht 'Gedroomd minnen'.¹⁷ Archaïsche woordvormen kwamen dus langs tweeërlei weg onder Couperus' aandacht: via zijn studie van de grote renaissance dichters en via de nieuwste Nederlandse poëzie. Enkele maanden voor zijn dood blikte Couperus in een stukje in *Het Vaderland* (4 maart 1923) terug op zijn eerste stappen als letterkundige: 'Er lagen in die jeugdige jaren wel zes, zeven boeken open op mijn "leestafel"', waaronder 'Vondels Lucifer' en 'de Sonnetten van Perk'.¹⁸ In *Een lent van vaerzen* klinkt meermalen iets door van deze favoriete lectuur.

Confituren

Hoewel sommige stilistische aspecten van Couperus' bundel lijken aan te sluiten bij het werk van de opkomende avant-garde in Amsterdam, heeft deze zich vanaf het begin uitdrukkelijk gedistantieerd van de dichter in Den Haag. In zijn recensie van *Een lent van vaerzen* voor *De Nederlandsche Spectator* die uiteindelijk geweigerd werd door de redactie en pas zeventig jaar later voor het eerst gepubliceerd zou worden, plaatst Willem Kloos de debuterende Couperus geheel buiten de Amsterdamse dichterbent. Voor hem is *Een lent van vaerzen* een bundel 'waarin iedere regel – men zou haast zeggen, ieder woord – het merk ener eigenaardigheid draagt, die hem van al onze overige jonge kunstbeoefenaars onmiskenbaar onderscheidt'.¹⁹ Wat die eigenaardigheid precies inhoudt, blijft in de recensie onuitsproken. Al snel slaat Kloos een negatieve toon aan. Volgens hem laat Couperus zich te veel 'verleiden door een tergend rijm, of een vleiende alliteratie, of een glinsterend woord', een kritiek die gelijkloopt met wat in de gevestigde bladen te horen viel. De 'opeenhoping van kleurige adjectiva en schilderende trekjes' heeft als kwalijk gevolg dat de bundel verworden is tot een 'overstelping confituren en suikergoed'.²⁰

Ook over de inhoud doet Kloos schamper. Hij is bijvoorbeeld van oordeel dat 'de conceptie van *Gedroomd Minnen*' – het langste en meest ambitieuze gedicht – 'die van een fantastisch kinderopstel niet te boven [gaat]'.²¹ Het is een uitspraak die door Carel Vosmaer zou worden gelaakt en er mede verantwoordelijk voor was dat de recensie niet geplaatst werd. De redactie van *De Nederlandsche Spectator* wenste immers 'geen kritiek om strafoefening te houden'.²² Vosmaers terechtwijzing vergrootte wellicht de frustratie van Kloos, die meer en meer van het idee doordrongen raakte dat er een eigen tijdschrift moest komen waarin hij en zijn geestesgenoten naar eigen goeddunken hun werk konden publiceren.²³ Indirect heeft Couperus met *Een lent van vaerzen* dus ook het zijne bijgedragen aan de totstandkoming van *De Nieuwe Gids* een jaar later. Het idee van schoonheid zoals dat door de beeldhouwer in 'Gedroomd minnen' wordt verwoord, zal Kloos in ieder geval weinig hebben kunnen bekoren. Als in Couperus' gedicht de ziel van 't Verzinlijkt ideaal des kunstenaars' beschreven wordt, gebruikt de beeldhouwer daarvoor deze woorden:

Ik dacht mij haar een fee,
Een fee, uit hooger sfeeren afgedaald,
Om ons in 't zwoegen des onwaarden levens
Te troosten; weldoend, geurige bloemen strooyend
Op 't doornig pad, waar zwevend zij ons voorging.²⁴

De beeldspraak en formulering in deze passage klinken vertrouwd. Twee jaar eerder, in zijn programmatische inleiding bij de *Gedichten* van Jacques Perk, had Kloos een sterk gelijkende metafoor gehanteerd, maar dan om er de antithese van zijn kunstenaarsideaal mee uit te drukken. Zijn jonkvrouw – de poëzie – is ‘fier en geweldig’. Ze is

geen zachtmoedige maagd, die, ons de hand reikend op de levensbaan, met een glimlach leert bloemen tot een tuiltje te binden, en zonder kleerscheuren over heggen heen te stappen, ja zelfs zich bukt en ons wijst, hoe de scherpste stekels het best kunnen dienen, om het schoeisel te hechten, dat de lange weg had losgewoeld[.]²⁵

Na de publicatie in 1886 van Couperus' tweede dichtbundel, *Orchideeën*, gooide Kloos in *De Nieuwe Gids* dan ook alle remmen los en deed de ‘de geheele “Lent van Vaerzen”, zowel als al de “Orchideeën”’ af als ‘absoluut literaire “trash”’.²⁶

Julia

Kloos' afkeuring van Couperus' poëzie heeft misschien ook nog op een andere, minder directe manier een uitlaatklep gevonden. Zoals bekend rijmde Kloos en Albert Verwey met de hulp van enkele vertrouwelingen de dichtbundel *Julia, een verhaal van Sicilië* (1885) bijeen. Met de publicatie van dit poëtische allegaartje onder het pseudoniem Guido wilden ze een bewijs leveren van de onbevoegdheid van de vaderlandse critici. De recensenten reageerden over het algemeen welwillend op de bundel, wat hen op de spot van Kloos en Verwey kwam te staan. In een van de nonsensicale gedichten in *Julia*, ‘De Moederkerk (hymne)’, hadden ze als volgt geschreven:

En gloeiden niet haar geuren samen
In duizend zangen, duizend namen,
Waar elk de Moederkerke in zong?
Een mystisch bloeien, mystisch geuren,
Dat in een gloed van glans en kleuren
Viel op 't palet der Eeuwigheid[.]²⁷

Deze passage werd later door Kloos en Verwey aangehaald en veroordeeld als het summum van onbegrijpelijke rijmelarij. Nochtans was geen enkele recensent over deze regels gevallen, een bewijs van het belabberde niveau van de Nederlandse literaire kritiek.²⁸ Merkwaardig is dat het mystische geuren van Kloos en Verwey enige overeenkomst vertoont met een passage in ‘Gedroomd minnen’ waar Couperus schrijft over walmende wierookwolken,

Heur zwoele roken menglend met den adem
Der lelies, die in rein-krystallen vaas
Bedwelmend-zoet mystieke beden geurden.²⁹

In hun *Julia*-verzen pasticheerden Kloos en de zijnen zowel inhoudelijk als formeel *Een liefde in het Zuiden* (1881) van Fiore della Neve. De woorden ‘mystisch’ of ‘mystiek’ komen daarin echter niet voor. Naast de bijzondere combinatie ‘mystieke beden’ en ‘geurden’ verwijst Couperus in de Hooft-pastiche ‘Konterfeitsel’ ook nog naar ‘een mystiesch vier’ (d.i. vuur) dat zichtbaar is in fonkelende ogen, daarbij gebruik makend van de bijzondere adjectivische vorm die we ook in *Julia* aantreffen.³⁰ Toevallig was het net Fiore della Neve die als Scaramouche in zijn recensie van *Een lent van vaerzen* in *De Amsterdammer* de aandacht vestigde op de frase ‘mystiesch vier’ als een voorbeeld van modern taalgebruik dat vloekte met de talrijke archaïsmen.³¹ Hoe dan ook, er is een frappante gelijkenis tussen Couperus’ liesjes die mystieke gebeden geuren en Kloos en Verweys mystisch geurende katholieke zangen.

De verwantschap tussen Fiore della Neve en Couperus is niet zo ver gezocht. Toen hij druk bezig was aan *Julia*, stuurde Kloos een brief naar Jacobus van Looy waarin hij in algemene zin sneerde naar ‘een bundel van Fiore en Couperus’ als voorbeelden van ‘armzalig gestommel in het donker’.³² Dit is een duidelijke indicatie dat de Nieuwe Gidsers in wording Couperus en Fiore della Neve op een hoop gooiden. Veelzeggend is dat het Fiore della Neve is geweest, de dichter wiens werk in *Julia* gepasticheerd werd, die Couperus’ eersteling verwelkomde in *De Amsterdammer* als ‘een werk van beteekenis’.³³ Zijn voorspelling dat Couperus’ naam ‘verbonden zal worden aan de poëzie van deze kwart-eeuw’ leidde niet alleen tot grote hilariteit bij Kloos en Verwey, maar maakte van de dichter van *Een lent van vaerzen* een legitiem doelwit in hun geldingsdrang.³⁴ Het is daarom niet ondenkbaar dat sommige wendingen in *Julia* de spot drijven met stilistische eigenaardigheden in Couperus’ bundel. Bijna tachtig jaar later was Van Tricht in ieder geval van oordeel dat de berucht geworden pastiche niet ver afstaat van Couperus’ literaire schoonheidsideaal: ‘de *Julia* had hij vast en zeker mooi gevonden’.³⁵ 🍷

Noten

1. [J.N. van Hall], ‘Letterkundige kroniek.’ In: *De Gids* 48 (1884), nr. 3, p.360-361.
2. J. Alberdingk Thijm, ‘Een lent van vaerzen, door Louis Couperus.’ In: *De Amsterdammer* 1884, 2 november, p.7.
3. Geciteerd naar A. Keersmaekers, ‘Couperus in de Vlaamse kritiek 1884-1923.’ In: *Vlaanderen* 52 (2003), nr. 296 (juni), p.176.
4. H. Burger, ‘Een lent van vaerzen door Louis Couperus.’ In: *De Portefeuille* 1885, 29 augustus, p.626.
5. F. Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 2005, p.93.
6. L. Couperus, *Een lent van vaerzen. Volledige werken Louis Couperus*, deel 1, p.51.
7. J.F.M. Sterck e.a. (ed.), *De werken van Vondel [1645-1656]*. Deel 5. Amsterdam, 1931, p.307. Couperus’ leraar Jan ten Brink schreef over *De leeuwendalers* in *De Gids* 28 (1864), nr.4 (oktober), p.102-136.
8. [J.N. van Hall], ‘Letterkundige kroniek’, p.360.
9. L. Couperus, *Een lent van vaerzen*, p.36.
10. J. Alberdingk Thijm, ‘Een lent van vaerzen’, p.8.

11. Scaramouche, 'Louis Couperus. *Een lent van vaerzen*.' In: *De Amsterdammer* 1884, 27 juli, p.4.
12. F.L. Bastet, *Een zuil in de mist. Van en over Louis Couperus*. Amsterdam, 1980, p.18.
13. G. Hulsman, 'Louis Couperus.' In: *Stemmen voor waarheid en vrede* 33 (maart 1896), p.54.
14. G. Stuiveling (ed.), *Jacques Perk. Brieven en documenten*. Amsterdam, 1959, p.213.
15. G. Stuiveling, *Het korte leven van Jacques Perk. Een biografie*. Amsterdam, 1974, p.126,130.
16. F.R.W. Stolk (ed.), *Jacques Perk. Gedichten. Met voorrede van Mr. C. Vosmaer en inleiding van Willem Kloos*. Amsterdam, 1999, p.125.
17. L. Couperus, *Een lent van vaerzen*, p.13,40.
18. L. Couperus, *Ongebundeld werk. Volledige werken Louis Couperus*, deel 49, p.595-596.
19. H. Michaël, *Willem Kloos. Zijn jeugd, zijn leven*. Den Haag, 1975, p.313-314.
20. Idem, p.315-316, cursivering origineel.
21. Idem, p.316.
22. G. Stuiveling (ed.), *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*. Groningen, Batavia, 1939, p.219.
23. Idem, p.40.
24. L. Couperus, *Een lent van vaerzen*, p.46.
25. F.R.W. Stolk (ed.), *Jacques Perk. Gedichten*, p.29.
26. W. Kloos, 'Literaire kritiek.' In: *De Nieuwe Gids* 2 (1887), nr.2 (april), p.137.
27. Guido [= W. Kloos, A. Verwey, e.a.], *Julia, een verhaal van Sicilië*. Amsterdam, [1885], p.28.
28. B. Luger (ed.), *Willem Kloos en Albert Verwey. De onbevoegdheid der Hollandsche literaire kritiek*. Amsterdam, 1980, p.11.
29. Louis Couperus, *Een lent van vaerzen*, p.42.
30. Idem, p.36.
31. Scaramouche, 'Louis Couperus. *Een lent van vaerzen*', p.4.
32. R. van de Schoor en I. Brinkman (ed.), *Willem Kloos & Albert Verwey. Van de liefde die vriendschap heet. Brieven 1881-1925*. Nijmegen, 2008, p.59.
33. Scaramouche, 'Louis Couperus. *Een lent van vaerzen*', p.4.
34. R. van de Schoor en I. Brinkman (ed.), *Willem Kloos & Albert Verwey*, p.40.
35. H.W. van Tricht, *Louis Couperus. Een verkenning*. Den Haag, 1965, p.41.

Kloos over de poëzie van Couperus

In zijn anoniem verschenen bespreking in *De Nieuwe Gids* van 1887 bestempelde Willem Kloos het werk van Louis Couperus als 'literaire trash'. Deze onverbloemde kritiek droeg wellicht bij aan de metamorfoze die Couperus' werk dat jaar doormaakte: poëzie legde het af tegen proza.

Door Wim van Anrooij

In oktober en november 1883 en januari 1884 publiceerde Couperus in *De Gids* de eerste drie Laura-gedichten, die later in *Orchideeën* (1886) gebundeld zouden worden; de laatste twee zouden pas volgen in december 1884. Besprekingen lieten niet lang op zich wachten. Willem Kloos was de eerste.¹ In een bespreking die niet wordt vermeld door Bastet, en evenmin op de site van het Louis Couperus Genootschap, oordeelde hij positief over 'Santa Chiara' [Laura I] en wees op het verband met *Florence* (1867) van E.J. Potgieter. Zijn korte bespreking verscheen anoniem in *De Amsterdammer* van 14 oktober 1883. Albert Verwey volgde, onder het pseudoniem Homunculus, nog geen drie weken later met een uitgebreide en lovende recensie in hetzelfde weekblad.² Maar over 'Een dag van weelde' [Laura III] was Verwey een paar maanden later absoluut niet te spreken. Hij formuleerde zijn detailkritiek, opnieuw onder pseudoniem, in twee afleveringen in *De Amsterdammer* van 17 en 24 februari 1884.³ In een brief aan zijn zuster Trudy van maart/april 1884 brengt Couperus onder woorden wat de kritiek met hem doet:

Portret van Willem Kloos door Willem Witsen. (Collectie Prentenkabinet/ Studie en Documentatie Centrum voor Fotografie (SDCF), Universiteit Leiden, inv.nr. E.191).

Al die onbekende kaereltjes N.N., X, Y, Z, Homunculus, al die pseudonympjes laten mij koud, of ze mij prijzen of berispen. Vindt mij nu hierom niet verwaand, want dat ben ik inderdaad niet; ik ben de eerste om te erkennen, dat mijn gedichten verre van volmaakt zijn, en iets, dat ik twee maanden geleden schreef, kan mij thans ternauwernood meer bevallen. (*Santa Chiara* b.v. vind ik thans zéér zwak op sommige plaatsen!) Maar ik ompantser mij met zekere onverschilligheid.... ik wil mij niet van mijn stuk laten brengen.⁴

Gelukkig kende Couperus toen nog niet de karakterisering van 'Een dag van weelde' [Laura III] door Willem Kloos in een brief van 8 januari 1884 aan Carel Vosmaer:

Couperus begint my minder te bevallen. Een dag van weelde in de laatste Gidsaflevering is net een paleis van suiker en chocolaad achter de spiegelruit van een koekebakker op st Nikolaas. Daar zit voor mij kracht noch heerlijkheid in. Maar 't is een knap technicus, ofschoon zijn handgrepen en zijn wendingen wat al te weinig in getal zijn, en ze dus gauw in 't oog vallen en gaan vervelen. Men ziet zoo, door het stuk heen, de draadeinden van het tapisseriewerk, omdat het fonds niet soliede is. En zoet dat hij is! Als je met een warmen vinger aan zijn poppetjes komt, smelten ze en de suiker blijft aan je vinger zitten.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Tot onze blijdschap ontwaarden wij in de *Gids* dezer maand het meer en meer aldaar zeldzame verschijnsel van een fraai en fijn gedicht. Wij doelen op *Santa Chiara*, terzinen van *Louis Couperus*, een merkwaardig werk, zoowel wat aspiratie als wat plastiek en techniek betreft. Grondige studie van *Potgieter's Florence* is op iederen regel zichtbaar, maar, schoon dit op den zinsbouw en de uitdrukkingswijze een zeer grooten invloed heeft geëfend, toch zijn de beelden die de dichter geeft, zelf gezien, fijn gevoeld en met een artistiek vermogen weêrgegeven, waarin hij den meester zelfs overtreft. Ook de welluidendheid der verzen (wel te onderscheiden van de anti-artistieke en bij ons zoo geliefde „zostvloeiendheid”) doet niet voor die van *Potgieters* terzinen onder; slechts één regel diene als bewijs: „O, schalle nú *Vaocluse's* herdersfluit!

De (anonieme)
bespreking door
Willem Kloos van
Couperus' gedicht
'*Santa Chiara*' in
De Amsterdammer.

Kloos vervolgt zijn brief aan Vosmaer aldus:

Maar Santa Chiara was fraai! Er zat nog wel niet hèt leven in, van den dichter, dien men in zijn verzen, en door den val van zijn rhythm heen, hoort schreien en lachen, en donderen en smeeken, maar het was toch schoon, als een schildery van Craeyvanger. Kent u hem? Ik zou wel eens kennis met hem willen maken, want hij is après tout iemand, van wien zeer veel te wachten is!⁵

Een half jaar later vraagt Vosmaer namens de redactie van *De Nederlandche Spectator* uitgerekend Kloos een recensie te schrijven van Couperus' debuutbundel *Een lent van vaerzen*.

Ongewoon talent

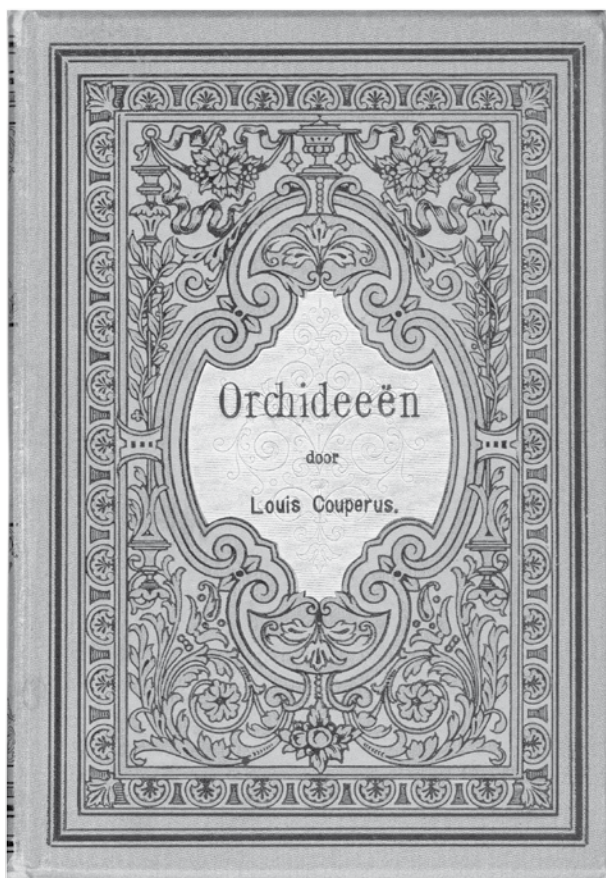
Willem Kloos recenseerde de bundel in juli 1884, tezamen met twee andere dichtbundels, *Immortellen en Rozen* (1884) van A.L. de Rop en *Met een meeuwepluim en andere gedichten* (1884) van Soera Rana, maar gemeten naar de omvang krijgt Couperus verreweg de meeste aandacht.⁶ Hoewel de recensie niet geaccepteerd werd en dus niet verscheen in *De Nederlandsche Spectator*, is het desondanks de moeite waard het oordeel van Kloos nader te beschouwen.⁷ Het 'kleurig geschitter' van Couperus kan Kloos maar matig boeien, toch staat hij nadrukkelijk stil bij 'dit jeugdige vernuft'. Hij herkent in *Een lent van vaerzen* de nog niet rijpe vruchten van een jong dichter in 'den leeftijd van twijfel en hoop', maar vindt het te waarden dat Couperus zich met zijn publicatie durft bloot te stellen aan kritiek. 'Het bewijst, dat hij aan zijn ongewoon talent een passende hoeveelheid gezond verstand paart.' Hij, Kloos, vindt dat Couperus verdient de waarheid te horen.

Kloos wijst op twee eigenschappen van Couperus die andere jonge dichters doorgaans ontberen of althans niet in die mate bezitten: 'fantasie en het juiste gevoel voor den invloed van klanken op onze verbeelding en ons gevoel.' Beide eigenschappen komen nog niet altijd goed uit de verf, maar ze zijn karakteristiek voor de jonge dichter. Hoewel Kloos positief is over het gedicht 'Konterfeitsel' ('een aangename navolging van den aantrekkelijksten onzer zeventiende-eeuwsche dichters', namelijk P.C. Hooft) en hoewel hij op bijna elke bladzijde wel 'de eene of andere juiste uitdrukking, soms zelfs geheele zinnen van vlekkellozen inhoud, d.i.: vorm aantreft', komt zijn algemene oordeel over de bundel erop neer dat die eerder veelbelovend dan goed is.

Toch heeft Kloos het gevoel dat hij Couperus met dit oordeel tekort doet als dichter. Hij wijst dan op het sonnet 'Santa Chiara':

'Santa Chiara' en dat alleen, maar dat ook *uitsluitend* – blijft meer waard, dan al de vlinders en bloemen, en windjes en watertjes, en geuren en tintjes, en luchtjes en lachjes, en van oogen en wangen, en armen en haren, dan heel die overstelping van lievigheidjes die de verzamelaar een 'Lent van vaerzen' heeft genoemd. Dáár is muziek en gang, en vastheid en breedheid, en studie en hartstocht, daar is zelfs wat kracht en het zou niet pleiten voor 's dichters vooruitgang, als al dat schoone en goede tot de eerste uitspruitsels zijner 'Lente' behoorde.

Kloos houdt het er liever op dat Couperus in *Een lent van vaerzen* 'de eerste deuntjes zijner zangster heeft bijeengebracht' en dat hij 'in het eerste deel van den Petrarcha-cyclus

Collectie: Han Peek.

['Santa Chiara', WvA] haar eersten vollen zuiveren toon heeft aangeslagen', zodat er kortom sprake is van een kwalitatief opgaande lijn.

Niet veel zaaks

In december 1886, de maand waarin Couperus voor zijn examen middelbaar onderwijs slaagde, verscheen *Orchideeën*. Kloos besprak de bundel – weer anoniem – in de tweede jaargang van *De Nieuwe Gids* (juli/augustus 1887), het tijdschrift van de jonge garde.⁸ Bij het lezen van deze tekst moeten we bedenken dat Couperus Kloos' recensie van *Een lent van vaerzen* niet kende, omdat die destijds geweigerd was door *De Nederlandsche Spectator*. Het is zelfs de vraag of hij te weten kwam dat Kloos de auteur was van de recensie uit 1887.

In een korte inleiding geeft Kloos aan dat hij niet gelooft dat *Orchideeën* de tot klank verzinnelijkte uitdrukking is van de eigen levende ziel van Couperus. Hij maakt duidelijk dat de auteur er aan het begin van zijn dichterlijke carrière recht op heeft verschillende oordelen over zijn werk te vernemen, zodat hij later niet zal wensen dat hij wat minder geprezen was. Kloos zegt Couperus het beste toe te wensen, 'maar ik vind zijne poëzie om helsch te worden'. Zijn verzen zijn 'eene kwelling van lichaam en ziel'. Als kunstenaar

is Couperus 'niet veel zaaks'. Hij is als zodanig een 'handig balanceerder op het slappe koord eener ongevoelde zoetvloeiendheid, jongleur met klankenreeksen van een weeke onbeduidendheid, spreker en zinger met een krachteloze radheid van tong'. Als mens beweegt Couperus zich

in een fantasiewereld van affectatie en onwaarheid en flauwigheid, zich suikeren tempeltjes bouwend met goud papier beplakt, rococo-sentimentjes uitkirrend met een stemmetje van was, zich verkneuterend kortom in de bonte en zoetige banaliteit van een modisten-ideaal. Van stemming voor de natuur, van artistiek zien van het menselijk doen en laten, van werkelijkheidszucht, van hartstocht, kortom van alles wat waar is, in den kunstenaar noch in den aesthetischen mensch, een spoor.

Het is duidelijk dat het oordeel van Kloos niet tot een gunstige conclusie leidt: 'Wij vinden alles wat hij na Santa Chiara heeft uitgegeven, de geheele "Lent van Vaerzen", zoowel als al de "Orchideeën" op die ééne na, absoluut literaire "trash", goed alleen om door heeren kritiseerende dilettanten te worden aangestaard als iets buitengewoons.'

Kloos' oordeel was hard, maar consequent.⁹ Hij wijst erop dat hij direct na het verschijnen van 'Santa Chiara' in *De Amsterdammer* had gezegd 'dat de Gids nu eindelijk eens een gedicht van eenige waarde had gepubliceerd'. Kloos zegt niet op zijn mening terug te komen 'dat dit gedicht een belofte inhield'. Het was dan weer wel 'een belofte die nog niet door den schrijver is vervuld. Helaas, het heeft niet zoo mogen zijn! Laten wij hopen op de toekomst.'

Het proza in

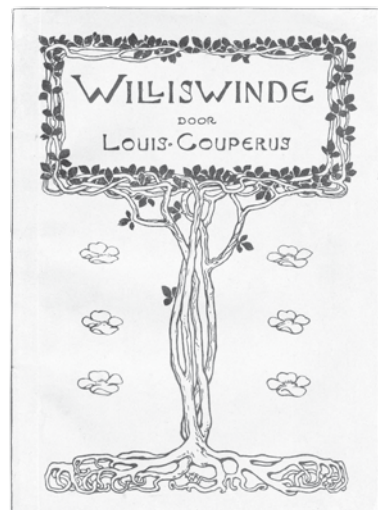
Het jaar 1887 kan gerust worden omschreven als het jaar waarin Couperus zichzelf als schrijver opnieuw uitvond. Bastet heeft reeds opgemerkt dat de kritiek van Kloos harder moet zijn aangekomen dan Couperus heeft willen toegeven.¹⁰

In 1887 publiceerde Couperus slechts twee gedichten, 'Williswinde' en 'Ginevra', die beide gesitueerd zijn in de Middeleeuwen ('Ginevra' gaat over Lancelot uit de middeleeuwse Artur-cyclus). In het voorjaar van 1888 verschenen 'Viviane', andermaal over Lancelot, en 'Semiramis', maar het lijkt aannemelijk dat ook deze teksten al in 1887, of mogelijk zelfs eerder, zijn ontstaan. Eind 1887 was Couperus namelijk begonnen aan *Eline Vere*, zijn eerste roman, die hij in vijf maanden voltooide. De ommekeer van poëzie naar proza wordt nergens zo duidelijk verwoord als in een brief van mei 1888 aan zijn zuster Trudy:

Mijn werk heeft mij den geheelen winter vervuld en ik heb mijn boek met liefde geschreven, met meer liefde dan ik ooit vaerzen schreef. Ik ga langzamerhand de poëzie uit en het proza in... [dit] lokt mij tegenwoordig meer toe.¹¹

In een brief van 16 december 1895 bekent hij tegenover Frans Netscher dat hij aan *Eline Vere* begonnen was 'in een wanhoop over mijn poëzie, die ik voelde sombreeren en toch zoo lief had'.¹² *Eline Vere* zou vanaf 17-18 juni tot en met 4 december 1888 als feuilleton in *Het Vaderland* verschijnen om vervolgens in

Collectie: Han Peek.

1889 in boekvorm te worden uitgebracht. Hoewel in 1888 nog 'Fragmenten uit Johannes' Apocalyps' ontstaat, is Couperus na 1887 bewust een andere weg ingeslagen.

Toen Couperus in 1895 op verzoek van de uitgever zijn poëzie uit de jaren 1886-1888 bundelde, onderstreepte hij de koerswijziging nogmaals: 'Ik zal naar alle waarschijnlijkheid nooit meer iets schrijven wat men poëzie moge noemen.'¹³ 'Maar', voegde hij eraan toe, 'de poëzie, die ik geschreven heb, – hoe men dan ook nu over ze moge oordeelen – werd geschreven met eene naïve liefde, die mijzelven nog aandoet.'

Noten

1. [W. Kloos], '[Signalement/bespreking van het gedicht 'Santa Chiara' van Louis Couperus, in de rubriek 'Berichten en mededeelingen']': In: *De Amsterdammer* 329 (1883), p.4.
2. [A. Verwey], 'Santa Chiara. Door Louis Couperus. (Geplaatst in *De Gids* van October 1883.):' In: *De Amsterdammer* 332 (1883), p.4-5.
3. [A. Verwey], 'Iets over dichters. Naar aanleiding van "Een dag van Weelde" door Louis Couperus, opgenomen in *De Gids* van Januari 1884 I.' In: *De Amsterdammer* 347 (1884), p.7-8 en '[Idem] II'. In: *De Amsterdammer* 348 (1884), p.5-6.
4. Geciteerd naar H.W. van Tricht & P.H. Dubois, *Louis Couperus als briefschrijver*, themanummer *Maatstaf* 11 (1963), nr. 3/4, p.155 (van de vierkante haken heb ik ronde haken gemaakt).
5. G. Stuiveling (ed.), *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*. Groningen [etc.] 1939, p.203-204.
6. Zie C.C. Spiering (ed.), 'Willem Kloos over Louis Couperus.' In: *Maatstaf* 2 (1954-1955), nr. 4/5 (juli/augustus 1954), p.184-190. Ik volg de oorspronkelijke versie van de recensie van Kloos, die Spiering in de voetnoten plaatst.
7. Zie voor de afwijzingsbrief: G. Stuiveling (ed.), *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*. Brief 147.
8. [W. Kloos], '[Recensie van *Orchideeën*]' In: *De Nieuwe Gids* 2 (1887), dl.2, afl.1 (juli/augustus), p.134-137.
9. Het valt niet uit te sluiten, noch te bewijzen, dat de hardheid van het oordeel mede is ingegeven door het feit dat Kloos' eerste recensie van werk van Couperus was geweigerd door de redactie van *De Nederlandsche Spectator*. Spiering (1954) heeft erop gewezen dat Kloos de geweigerde recensie bij de hand had, toen hij zijn stuk voor *De Nieuwe Gids* schreef (p.185).
10. F. Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam 1987, p.111-112.
11. Geciteerd naar H.W. van Tricht & P.H. Dubois, *Louis Couperus als briefschrijver*, p.157.
12. Geciteerd naar H.W. van Tricht & P.H. Dubois, *Louis Couperus als briefschrijver*, p.164.
13. L. Couperus, *Williswinde. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 10, p.8.

‘Couperus: de meester van het tijdrekken’

Dichter en schrijver Bart Chabot zal op 10 juni 2015 in het Louis Couperus Museum het eerste exemplaar van ‘O, gouden, stralenshelle fantazie!’ Bloemlezing uit de poëzie van Louis Couperus, bezorgd door Frans van der Linden, in ontvangst nemen. Hij is dan ook een groot fan van Couperus. Niet alleen heeft hij in onder andere *Een Vandaag* een hartstochtelijk pleidooi gehouden voor het behoud van het huis aan de Surinamestraat waar Couperus *Eline Vere* schreef, Couperus zelf duikt ook hier en daar op in zijn werk. De *Volledige Werken* staan compleet in zijn kast. Chabot vertelt over de kracht van Couperus’ werk, over het nut van herhalingen en over Couperus’ zeer gelukkige overstap naar het proza.

Door Hester Meuleman

‘**W**at mij betreft is Louis Couperus de beste Nederlandse schrijver ooit: een deel van zijn werk is vandaag de dag even levend als toen het geschreven werd. Dat zie je al aan het feit dat van de meeste schrijvers van rond die tijd nu nog maar één of twee boeken in bredere kring bekend zijn, terwijl van Couperus nog altijd verschillende werken, zoals de Haagse romans, *De stille kracht*, *De berg van licht* en *Psyche* en *Fidessa*, worden gelezen. De psychologie van Couperus’ personages is zo goed uitgewerkt dat zijn boeken nog steeds tot de verbeelding spreken. Daarnaast was hij een meester in het tekenen van bepaalde milieus: de Haagse bovenklasse in de Haagse romans uiteraard, maar ook bijvoorbeeld de Nederlander in den vreemde.’

Boudoir-poëzie

‘Wat me het meest aanspreekt, is het wereldbeeld van Couperus. Volgens mij geloofde hij niet aan een onontkoombaar noodlot, maar dacht hij wel vanuit de altijd aanwezige dood; hoe je vanaf je geboorte eigenlijk al bezig bent met aftellen. Dat is goed te zien aan de onheilswangere luchten die vaak over zijn romans hangen. Zo’n wereldbeeld waardeer ik in een schrijver. Schrijvers die in hun romans alleen monter zijn vertrouw ik niet.’

Zelf heb ik van Couperus geleerd hoe je een roman niet alleen als geheel kunt lezen, maar hoe je tegelijk op kunt gaan in losstaande scènes. In *De berg van licht* komt bijvoorbeeld een aantal zeer gedetailleerde scènes voor die zo goed en verfijnd zijn geschreven

‘Je zou willen roepen: “Man, ga eens naar buiten, de straat op!” Gelukkig heeft hij dat uiteindelijk ook gedaan.’

Foto: Anton Corbijn.

dat ze losse juweeltjes vormen. De onweersscène in *Eline Vere*, waarin ze wegloopt uit het huis van Betsy, is magnifiek. Sommige schrijvers kunnen wel dat soort mooie scènes schrijven, maar ze kunnen er geen samenhangende roman van maken. Bij anderen is het andersom. Couperus kon het allebei.

Ook was hij een meester in het tijdrekken. Er zijn schrijvers die de kunst van het weglaten beheersen, maar Couperus maakte meters. Dat deed hij natuurlijk ook om praktische redenen, maar hij slaagde er juist daardoor in om naturel te blijven, vooral in zijn dialogen. Die doen nog steeds fris en dynamisch aan, vanwege al die uitroepen, tussenwerpingen en uitweidingen. Dat is spannend om te lezen.

In zijn poëzie ontbreekt dat natuurlijke volkomen. De uitweidingen die in het proza zo goed werken, maken de poëzie grotendeels onleesbaar. Het is boudoir-poëzie van een dichter tegen wie je zou willen roepen: 'Man, ga eens naar buiten, de straat op!' Gelukkig heeft hij dat uiteindelijk ook gedaan.

Je merkt dat Couperus geen dichter, maar een schrijver is. Hij wil vertellen, hij wil zijn ideeën kwijt aan het publiek en dat lukt hem niet in de compacte vorm die poëzie nu

eenmaal is. Maar dat betekent niet dat we zijn gedichten dan maar onder het vloerkleed moeten vegen. Ik denk dat we die moeten waarderen vanuit dat inzicht: in de gedichten werd de schrijver geboren. Het is interessant om dat achteraf zo duidelijk te kunnen zien. We moeten verder ook bedenken dat hij nog maar begin twintig was en op zoek naar zijn vorm. Daarbij blijft het opmerkelijk dat Couperus zich zo jong, al in *Eline Vere*, zo goed kon inleven in zijn personages, of ze nu oud of jong, man of vrouw waren.'

Figaro

'Ik lees Couperus al vanaf mijn adolescentie, ik heb mijn vrouw zelfs gevraagd om de *Volledige Werken* als huwelijkscadeau. Een fijn cadeau, want er bleven jarenlang nieuwe delen bijkomen. Toch lees ik Couperus niet als ik zelf aan het werk ben. Ik zou zodanig worden meegetrokken in zijn prachtige maar vertraagde stijl, dat het mijn eigen werk te veel zou beïnvloeden. Bovendien is Couperus zo goed, je zou er zelf onzeker van worden en de pen erbij neergooien.

Wel heb ik hem een aantal keer opgevoerd: zo kom ik hem zelf een keer tegen in het verhaal 's Avonds laat, op het Lange Voorhout' uit *Scheveningse wolken*. Het gedicht 'Haagse Schimmen' (onder meer in *Greatest Hits 1*) gaat geheel over Couperus en hoe hij nog aanwezig is in Den Haag. In het gedicht komt een kleiner gedichtje voor dat Couperus ooit gemaakt zou hebben voor Kees, de kapper van kapsalon Figaro:

figaro's fluwelen zwaard
dat zacht en strelend
langs mijn wangen vaart

Zoals ook in mijn gedicht staat, kreeg ik dit gedichtje ooit van Dolf Brouwers, alias Sjef van Oekel, die ik in de jaren tachtig interviewde voor *Playboy*. Op zijn veertiende werd Dolf kappersknecht bij Kees, die jarenlang Couperus als vaste klant had gehad. Vaste klanten hadden daar een eigen laatje, met hun persoonlijke scheerkwast en scheermes, en aan dat mes refereert het gedichtje. Toen Dolf er kwam werken, leefde Couperus net niet meer, maar zijn aanwezigheid lag nog wel vers in het geheugen.'

Hertalingen

'Verder komt het huis aan de Surinamestraat, waar *Eline Vere* geschreven werd, in het gedicht voor. Ik heb al een aantal keer een pleidooi gehouden voor het behoud van dit huis. Het is raar dat de Nederlandse overheid het niet aankoopt om er een letterenhuis of een ander cultureel centrum van te maken. In het buitenland zijn ze daar veel beter in. Ik vind echt niet dat je elke scheet van elke Nederlandse schrijver hoeft te bewaren, maar dit huis is van belang. Couperus is nota bene in aardig wat landen vertaald, het zou makkelijk een internationaal schrijvershuis kunnen worden.

Ik vind dat je moeite moet blijven doen om belangrijke schrijvers in het vizier te houden. Daarom ben ik een voorstander van een hertaling van een deel van Couperus' werk. Jongeren van tegenwoordig struikelen over woorden als 'poudre de riz', 'veloutine', 'aralia's' en 'corridor'. Veel oude woorden zijn onbekend en Frans spreken ze lang niet meer allemaal. Ik merkte het bij mijn eigen zoon, die toch genoeg leest: tot mijn teleurstelling legde hij het boek na de eerste bladzijde weg, er zaten te veel vreemde woorden in.

Je kunt wel zeggen dat het taalgebruik van een schrijver heilig is, maar daar help je hem misschien wel de vergetelheid mee in. Couperus' verhalen en de psychologie van

zijn karakters staan als een huis: waarom zouden we dan niet de taal aanpassen om het ook leesbaar te maken voor jongeren van nu? De afstand tussen onze tijd en die van Couperus wordt steeds groter, dus worden veel begrippen steeds moeilijker te begrijpen.

‘Je kunt wel zeggen dat het taalgebruik van een schrijver heilig is, maar daar help je hem misschien wel de vergetelheid mee in.’

Ik denk bij een hertaling dan bijvoorbeeld aan Bindervoet en Henkes, die werk van Edgar Allan Poe, James Joyce en nummers van The Beatles hebben vertaald. Zij zouden vast in staat zijn een aansprekende hertaling van bijvoorbeeld *Eline Vere* te maken. Ook Ivo van Hove trekt de boeken van Couperus naar nu, door ze opnieuw op het toneel te brengen,

maar dan vanuit een eenentwintigste-eeuws perspectief.

Ik vind dat je moet denken: hoe kunnen we deze boeken helpen? Hoe zorgen we dat ze steeds opnieuw gelezen worden? Als iemand het verdient, is het Couperus.’

Naschrift

Na de uitspraak van Bart Chabot was ik (HM) nieuwsgierig of Robbert-Jan Henkes en Erik Bindervoet geïnteresseerd zouden zijn in het maken van een hertaling. Hun antwoord was als volgt:

Beste Hester,

eigenlijk zijn we in principe en uit principe tegen hertalingen. Die taal – zeker van Couperus – maakt het nou juist zo mooi en bijzonder.

Wat we wel heel erg leuk vinden is daar pastiches op te maken *in* die stijl, *in* die taal. Zie bijvoorbeeld een kleine maar fijne passage in onze Ulixes (de vertaling van James Joyce Ulysses), waarin we heel ons Couperiaanse hart hebben opgehaald in de regelen halverwege bladzijde 500, beginnende met ‘Merk voorts dit’ en in de laatste regel een heusche ‘metamorfoze’ met een z.

Dat vinden wij nou leuk.

Wat we wel zouden kunnen doen (we denken al stoeiende even hardop mee) is het helemaal verhedendaagsen, het verplaatsen naar het Den Haag anno nu, en dan een equivalente Couperiaanse stijl ontwikkelen, die naar wij hopen even moeilijk en bloemrijk gevonden zal worden en waarop stante pede verse hedendaagse hertalers gezet dienen te worden om het toegankelijk te maken voor de wereld draait door-draaieur waaraan tegenwoordig alles afgemeten wordt.

Streng doch hartelijke en rechtvaardige groet,
Robbert-Jan en Erik

Dat is iets anders dan Bart Chabot bedoelde, maar sinds ik deze mail las, ben ik heel benieuwd hoe hun verhedendaagsing eruit zou zien en hoop ik dat deze er ooit komt. Om

een idee te geven van wat ze bedoelen heb ik van Henkes en Bindervoet toestemming gekregen om de in de mail genoemde Couperiaanse passage hier af te drukken:

Merk voorts dit en merk dit wel. Onverwacht komt het einde. Treed dan binnen in die antichambre van geboorte waar de leergierigen verzameld zijn en bezie hun gezichten. Klaarblijkelijk daar geen spoor van het overijlde of onbeteugelde. Veeleer vredigheid van voorgedij, hun post in dat huis betamende, de waakzame wacht van herders en van engelen om een kribbe lang geleden in het Bethlehem van Judea. Maar, zoals voorafgaand aan het weêrlicht de opgetaste onweêrswolken, zwaar van een overmachtige overvloed, zwaar van vocht, tot opzwollende massa's uitgedijd, aarde en hemel in onmetelijke sluimer omkringen, dreigend hangend boven dor veld en soezende ossen en welkend struikgewas en struweel, – totdat in een flits een schicht hun middens zigzaggend doorklieft en met de weergalm der donderslag de wolkbreuk haar zwarte regenstralen uitstort – zo en niet anders was de metamorfoze, onbeteugeld en onmiddellijk, toen het woord viel.'

(Bron: James Joyce, *Ulixes*, vertaling door Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes, Amsterdam, Athenaeum – Polak & Van Gennep, 2012, p.500.)

Wordt vervolgd? 🐼

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Fotoportret Hendrik Willem Mesdag (ca. 1880). Collectie Haags Gemeentearchief.

16 MEI TOT 27 SEPTEMBER 2015

Mesdag, Couperus en tijdgenoten

Onze gastconservator Willemien de Vlieger-Moll is druk doende met de catalogus en de expositie voor het Louis Couperus Museum. Het wordt een fraai overzicht met werken uit het Haags Gemeentemuseum en uit een aantal privécollecties. De begeleidende catalogus zal zoals gewoonlijk in de 'Couperiaanse leesmolen' verschijnen en natuurlijk op A4-formaat te koop zijn in de museumwinkel. De expositie in het Louis Couperus Museum wordt mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van de Stichting Zabawas en van een sponsor die anoniem wenst te blijven.

4 OKTOBER 2015 TOT 10 JANUARI 2016

Poèmes pourpres

Parallel aan de expositie *Chansons grises* in het Panorama Mesdag in het najaar van 2015 is in het Louis Couperus Museum vanaf 4 oktober de

tentoonstelling *Poèmes pourpres* te zien. Kunstenaar en couturier Peter George d'Angelino Tap verbeeldt literaire en auditieve inspiratie op persoonlijke wijze. Tap is bekend van het kunstproject 'Pantha Rhei' (alles stroomt) in opdracht van het Nationaal Comité 200 Jaar Koninkrijk, waarbij de internationale oriëntatie van ons land centraal stond. De titel verwees naar de grote rivieren die door Europa stromen.

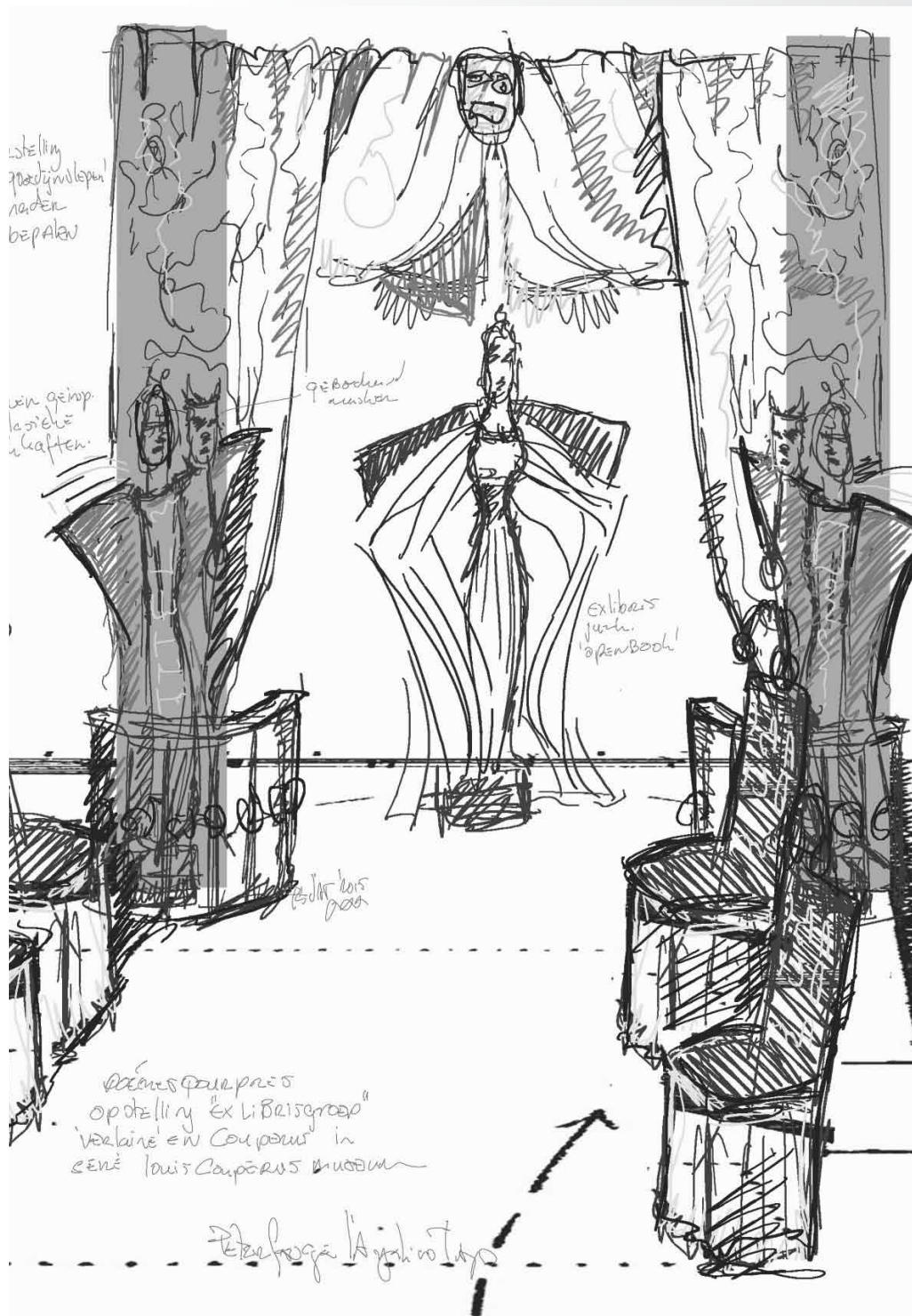
Voor dit project had Tap een serie 'sartorial statues' (kleermakersbeelden) ontworpen, geïnspireerd door de nationale vlaggen en heraldische wapens van de verschillende Europese landen.

Voor de najaarstentoonstelling in het Louis Couperus Museum heeft Peter George, in samenwerking met Frans van der Linden, in de poëzie van Couperus tegenhangers gezocht van de Chansons Grises van Paul Verlaine. Aan de muren zullen mode-ontwerpen te zien zijn, geïnspireerd door de tekeningen van Carel de Nerée tot Babberich. De gedichtencyclus *Poèmes pourpres* wordt tevens tot een liederencyclus verwerkt, die bezoekers tijdens de expositie kunnen beluisteren. De expositie wordt voltooid met twee 'sartorial statues' van Couperus en Verlaine zelf. Het belooft een sensationele tentoonstelling te worden. 🎨

Sjoerd Didden overleden

Op 14 maart is Sjoerd Didden overleden. Hij werd slechts 54 jaar.

Didden was de maker van het kunststoffen beeld in het Louis Couperus Museum. Het initiatief tot het vervaardigen van deze pop kwam van Juuf van Ballegoyen de Jong, de eerste conservator van het Louis Couperus Museum. Bij navraag bleek er bij Madame Tussauds nog geen dergelijk beeld te bestaan, maar tijdens het bezoeken van een voorstelling van *Drie grote vrouwen* van Edward Albee kreeg Caroline de Westenholz een idee. Haar tante Ellen Vogel begaf zich tijdens het toneelstuk naar een groot bed en boog zich over haar evenbeeld, dat daar dood onder de lakens lag. De gelijkenis was zodanig dat De Westenholz haar tante vroeg

Peter George d'Angelino Tap, ontwerpschets voor de tentoonstelling Poèmes pourpres in het Louis Couperus Museum.

wie dat beeld had gemaakt. Toen bleek dat Didden veel 'lijken' vervaardigde voor de Nederlandse film en televisie. Een bezoek aan zijn Rotterdamse atelier bevestigde dit. Daar lagen her en der afgehakte ledematen en losse hoofden op tafels. 'Mijn kinderen hebben moeite vriendjes mee naar huis te nemen,' gaf Didden toe. Op 10 juni 1996 was de kunststoffen beeltenis van Louis Couperus een feit. De pop is sindsdien duizenden keren gefotografeerd. Het is treurig te weten dat de maker ervan zo jong gestorven is. 🐼

Aanbieding plaquette Elisabeth Couperus-Baud

In 1903 poseerde Elisabeth Couperus-Baud (1867-1960) voor een marmeren medaillonportret door de beeldhouwer Pier Pander. Couperus, die de opdracht daartoe gaf, was zeer onder de indruk van het werk van Pander en heeft enkele gedichten gewijd aan beeldhouwwerk van deze kunstenaar. Het medaillon bevindt zich in de collectie van het Pier Pander Museum te Leeuwarden.

Frans van der Linden, neerlandicus en medewerker van het Louis Couperus Museum, heeft het prijzenswaardige initiatief genomen om deze plaquette in brons te laten gieten door zijn neef, de bronsgieter Remi van der Linden. De bronzen plaquette wordt onthuld op 10 juni 2015 in het Louis Couperus Museum. Na al die jaren krijgt 'Betty' dan eindelijk een verdiende en eervolle, permanente plaats in het museum dat gewijd is aan haar echtgenoot, die ze een groot deel van haar leven met raad en daad terzijde heeft gestaan. Amici van het museum krijgen nog een uitnodiging voor deze gebeurtenis. 🐼

Boekpresentaties

Op 8 april werd de nieuwe wandelgids *Wandelen buiten de binnenstad van Den Haag* gepresenteerd in het Louis Couperus Museum. Het is een uitgave van uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. Auteur Loek Heskes en zijn vrouw Irene zullen u in deze gids verleiden om te gaan wandelen in de Haagse 'buitenstad', die tussen het centrum en het buitengebied gelegen is: de wijken rond het centrum, van Bezuidenhout tot Kijkduin en van Scheveningen tot de Schilderswijk. Al lopend ont-

dekt u het karakter van de wijken door bewust te kijken naar de inrichting van de openbare ruimte, architectuur en cultuurhistorie. De tien wandelingen in deze gids zijn allemaal rond de tien kilometer lang en bieden een uitgelezen gelegenheid om de Hofstad in al haar geledingen te leren kennen. Het boekje kost € 14,95 en is te bestellen via www.gegarandeerdonregelmatig.nl.

Op Couperus' 152ste verjaardag, op 10 juni 2015, wordt in het Louis Couperus Museum wederom een nieuwe uitgave gepresenteerd. *'O, gouden, stralenshelle fantasie!'* Bloemlezing uit de poëzie van Louis Couperus, bezorgd door Frans van der Linden, komt uit in de Prominent Reeks van uitgeverij Tiem. De anthologie geeft een representatief beeld van het dichterlijk werk van de beroemde auteur. Een inleiding en toelichtend commentaar maken zijn poëzie toegankelijker voor de hedendaagse lezer. 🐼

Nieuwe medewerkers

Er zijn twee vaste nieuwe medewerkers in het Louis Couperus Museum: Marianne Hezemans, neerlandica en redactielid van het Couperus Cahier en Fyke Goorden, die literatuurwetenschap heeft gestudeerd. Al onze medewerkers zijn even enthousiast en werken graag mee met alle ontvangsten in het museum. Daarvoor zijn wij ze zeer dankbaar. Zonder onze medewerkers zouden wij al deze evenementen niet kunnen realiseren. 🐼

Vrijwilligers gezocht

Het Louis Couperus Museum zoekt vrijwilligers! Het gaat voornamelijk om het ontvangen van bezoekers en helpen bij ontvangsten. Enige affiniteit met of belangstelling voor de grote schrijver Louis Couperus is gewenst. Diepgaande kennis van zijn werk is niet noodzakelijk. De gewenste inzet is twee à drie middagen per maand. Wanneer u belangstelling hebt, neemt u dan graag contact op met de museum-manager Jeannette van Bennekom op 06-41038588 of via info@louiscouperusmuseum.nl. 🐼

Van en over Couperus en anderen

Eline

Uitgeverij Eenvoudig Communiceren maakt de canon van cultureel erfgoed toegankelijk voor de grote groep

van 12- tot 18-jarigen die moeite heeft met lezen, en komt nu met de serie *Literatuur voor beginners*. In *Max Havelaar* zit bijvoorbeeld een prachtig verhaal verstopt over gelijke behandeling, recht en onrecht. Gespecialiseerde "hertalers" breken dergelijke parels open en vertellen het verhaal na in toegankelijke, eenvoudige taal. Zo wordt de literaire competentie en de leesmotivatie van de lezer gestimuleerd met een aanbod dat aansluit op zijn of haar leesniveau en belevingswereld.'

Bovenstaand citaat komt van de website van de Uitgeverij Eenvoudig Communiceren. In dezelfde serie heeft deze uitgeverij in april ook *Eline Vere* van Couperus uitgebracht. Het boek is hertaald in negen korte hoofdstukken met titels als 'Verliefd en tranen' en 'Elines vlucht in de nacht' die weer zijn onderverdeeld in subhoofdstukken. Vooraan staat een lijst met de voorkomende personages en achterin is een kleine woordenlijst opgenomen.

Zoals hertaalster Helene Bakker in het voorwoord aangeeft, heeft ze haar best gedaan van de lijvige roman 'een eenvoudig te lezen bewerking'

te maken. Het is voor de Couperus-liefhebber uiteraard wat vervreemdend om de uitgebreide arabesken van Couperus te zien hertaald in 'Eline Vere is een jonge vrouw./Zij woont in het deftige Den Haag van eind 19e eeuw./Eline lijkt op haar vader: slank, donker haar en een bleke huid. Ze is net zo'n dromer als hij was.'

Er is, zo bleek op het Couperus-symposium twee jaar geleden, veel discussie over de zin en onzin van het

hertalen van Couperus'werk en ook in dit nummer hebben Bart Chabot, Robbert-Jan Henkes en Erik Bindervoet daar hun licht over laten schijnen. In elk geval bestaat nu ook voor degenen die moeite hebben met lezen – wat natuurlijk een specifieke manier van hertalen vergt – de mogelijkheid om kennis te maken met een aantal belangrijke personages uit de Nederlandse literatuur.

Eline Vere. Het beroemde verhaal van Louis Couperus, naverteld door Helene Bakker. Te bestellen via www.eenvoudigcommuniceren.nl. ISBN 9789086962068.

Ruud Veen

Op 20 februari promoveerde Ruud Veen met zijn proefschrift *Couperus bij de bureu. Een onderzoek naar de uitgaven van het werk van Louis Couperus bij Duitse uitgevers tussen 1892 en 1973*. Hier volgt Veens samenvatting: 'In Duitsland zijn de meeste vertalingen van Couperus uitgegeven. Van de 47 zelfstandige werken, waarvan 30 bij mijn grootvader L.J. Veen zijn er in Duitsland in de onderzochte periode 23 vertalingen verschenen. De vertalers hebben een beslissende rol gespeeld in het succes van Couperus in Duitsland. Else Otten vertaalde 18 van de 23 titels.

Zij is van doorslaggevende betekenis geweest in dit succes. Van de 23 vertalingen verschenen er vijf in de periode rond 1900, de rest tussen 1916 en 1929. De laatste herdruk verscheen in 1957. Bij de 23 uitgebrachte vertalingen waren 18 uitgevers betrokken. Van zes vertalingen zijn herdrukken bij een andere uitgever verschenen.

De kern van het onderzoek is de autopsie van de boeken zelf. Dit onderzoek toont aan dat de verschillende bindvarianten van één druk van één titel in de loop van de jaren niet een typisch Nederlands fenomeen was. Ook Duitse uitgevers brachten naast de verschil-

lende edities in de looptijd van het boek nog vele bindvarianten uit. In dit onderzoek wordt de uitgeefhistorie van de titels zelf besproken, de oorzaak van de overgang van de ene uitgever naar de andere en de varianten die zijn aangetroffen. Eén uitgever maakte het wel erg bont door standaard van de gebonden editie vijf varianten uit te brengen, gebonden in leer, in linnen, in papier, in halfleer en in een halfinnen band en deze gelijktijdig aan te bieden. Net zoals bij de Nederlandse uitgevers werden de diverse bindvarianten door de uitgever niet gedocumenteerd. Dit boek geeft een overzicht van de aangetroffen edities en varianten en de betrokken partijen, vertalers, uitgevers in Nederland en Duitsland en de omgevingsfactoren die bij de exploitatie van invloed waren.'

Handelseditie van het proefschrift:

ISBN 9789076241401 € 49,50

Besteladres: veen@couperus-collectie.nl 📧

Lampas Heracles

Eind vorig jaar verscheen in de 47ste jaargang het vierde nummer van *Lampas*. *Tijdschrift voor classici* met als thema 'Heracles'. Dit interessante en fraai geïllustreerde nummer gaat diep in op de geschiedenis van de klassieke held die ook bij Couperus zo uitgebreid aan bod kwam. Heracles wordt op een zeer diverse manier behandeld. Zo

is er een artikel van Bert van den Berg 'De moraal van het verhaal. Heracles als filosofisch rolmodel in de Socratische traditie', maar is er ook een artikel van Hugo Koning met de titel 'Heracles met snor en eihoofd: Agatha Christie's *Labours of Hercules*'. Een aanrader dus voor degenen die er na Couperus' *Herakles* nog geen genoeg van hadden. 📖

't Citaat

Slobkousen

'Bij Couperus, hoeveel ik ook van hem hou, blijft dat laatste [broeierige ontucht] toch altijd een ietsje te veel aan de beschaafde kant.

Er is wel ontucht, nou en of, tot

passiemoorden aan toe, en hij schrijft het allemaal prachtig op ook: maar je ziet aan dat geparfumeerde proza toch wel dat hij zelf in zijn hele leven nog nooit zelfs maar een halve erectie heeft mogen meemaken. Dat wou hij trouwens ook helemaal niet. Hij hield meer van zijden slobkousen.

Kassian.' (Sylvia Witteman in haar column 'Rubber' in *de Volkskrant* 2014, 6 december)

Den Haag

'Eindelijk een moderne roman die zich in Den Haag afspeelt. Die verzuchting heb ik de afgelopen twee jaar, na het verschijnen van mijn roman *Euforie*, al een stuk of 83 keer gehoord van evenzovele stadsgenoten. En ik ben me gaan afvragen: waarom zijn er inderdaad zo weinig romans met Den Haag als decor?

Het enige oeuvre waarin de hofstad ook hoofdstad is, is dat van Louis Couperus. Ja, van Jan Siebelink spelen er wat boeken in specifieke Haagse buurten, maar dat is eigenlijk ook Couperus, met al die neurotische dames en oversensitieve kunstenaarszielen.' (Christiaan Weijts in *De Groene Amsterdammer*, 2014, 28 oktober over Den Haag in romans)

Mata Hari

'Er is in ons land iemand anders die Mata Hari meegemaakt heeft. Dat is *Mr. Willem Thorbecke* uit Den Haag. Hij was beslist niet haar minnaar, maar zat bij Mata Hari in de auto op weg naar het vuurpeloton.

(...)

Aan Mata Hari heeft Thorbecke later nooit meer gedacht. Zo goed kende hij de vrouw die nog steeds in de belangstelling staat per slot van rekening niet. Hij heeft haar ook nooit zien optreden. "Louis Couperus wel, die vertelde me eens dat hij vond dat ze een groot talent was.'" (Willem Thorbecke (de kleinzoon van de staatsman) in

een interview met Stan Huygens over Mata Hari in *De Telegraaf* 1980, 25 oktober)

De uitvoering...

'Het concert van Woensdag 10 en Donderdag 11 November brengt als noviteit de uitvoering van een nieuw werk van Alexander Voormolen, getiteld 'Arethusa'. De componist werd tot deze 'Symphonische mythe' geïnspireerd door een fragment van Louis Couperus' 'Syracuse'. Het verhaal betreft het liefdesspel, tussen de schone nymf Arethusa en de stroomgod Alfeios. Voormolen's werk gaat thans in eerste uitvoering.' ('NOVITEITEN bij het Concertgebouworkest' in *De Tijd* 1948, 6 november)

en de recensie

'Deze zonderlinge schepping van een componist, die zich door de machtige woordkunst van Louis Couperus al te zeer heeft laten meeslepen, werd Woensdag en Donderdag voor het eerst in Nederland uitgevoerd, en wel in het Concertgebouw te Amsterdam. (...) Het is een drukdoenerig, ondoorzichtig geïnstrumenteerd, af en toe bepaald onwelluidend en zwaar op de hands brokstuk, met een allure van logisch verloop, maar zonder een sprankje van de humor en de lichtvoetige ondeugd, waar Couperus' tekst van overloopt.' (v.E. over de hierboven genoemde 'Arethusa' in *De Tijd* 1948, 12 november)

Korte Arabesken

Bas Heijne

Op 18 januari 2015 ontving Bas Heijne tijdens het Writers Unlimited Winternachten festival in Den Haag de tweejaarlijkse J. Greshoff-prijs voor zijn essay *Angst en schoonheid. Louis Couperus, de mystiek der zichtbare dingen*.

Volgens de jury is zijn in 2013 verschenen essay 'een ontmoeting tussen een bevlogen lezer, een auteur en een oeuvre. Tastend en verkennend, op zoek naar het geheim achter de tijdloze romans van Louis Couperus, beschrijft Bas Heijne bijna terloops hoe literatuur betekenis kan geven aan ons leven. Zo biedt zijn lichtvoetige essay antwoord op de zware vraag: die naar "het antwoordloze waarom" dat schrijvers en lezers drijft.' 🐾

Oproep

Judit Gera is hoogleraar moderne Nederlandse Letterkunde aan de Eötvös Loránd Universiteit te Boedapest en houdt zich onder andere bezig met de Hongaarse receptie van Couperus. Nu heeft zij de volgende oproep aan de lezers van *Arabesken*: In de Hongaarse vertaling van *Psyche* staat een

korte inleiding van de vertaler, Barna Balogh. Daarin citeert hij een recensie of kritiek uit het weekblad *Het Leven* maar hij meldt de auteur noch de datum van de recensie. *Het Leven* is helaas niet opgenomen in het gedigitaliseerd bestand van Nederlandse kranten en tijdschriften van de KB. Terugvertaald luiden de eerste en de laatste zinnen van de recensie als volgt:

'Het onderwerp is bijzonder, de mytische betovering is ongewoon die de hele roman van een sprookjesachtige sfeer voorziet [...] De mens die in de tot leven opgeroepen figuren van de toverspiegel zijn eigen leven ziet voorbijgaan met zijn pijn en hoop... voelt medelijden met en vreugde over het lot van Psyche: omdat hij voelt dat ze erg op hem lijkt...'

Heeft iemand enig idee of heeft iemand de mogelijkheid om na te gaan van wie dit citaat afkomstig kan zijn en van wanneer het dateert? Judit Gera zou degene die haar verder kan helpen bij haar onderzoek zeer dankbaar zijn. Reacties kunnen gemaild worden naar arabesken@louiscouperus.nl. 🐾

Genootschapsdag

Op 11 april 2015 was er weer een Genootschapsdag, ditmaal op de Schouwburgstraat, op de Campus Den Haag van de Universiteit Leiden. Het thema was dit jaar 'Couperus' habitat'. Het was een geslaagde middag. Na een openingstoespraak van de voorzitter van het Louis Couperus Genootschap, Annebeth Simonsz, nam historica Ileen Montijn het woord en gaf een interessante en geestige lezing over de mode uit de tijd van Couperus en Couperus' eigen kijk op mode. Daarbij citeerde ze uit verschillende negentiende-eeuwse werken, uiteraard ook uit het werk van Couperus. Vermakelijk waren bijvoorbeeld citaten uit het boekje *Kleeding en de man* dat de Haagse herenkledingzaak Kattenburg & Co. ooit liet schrijven, met bijdragen van onder meer Couperus en Top Naeff. Het boekje, dat in de foyer te koop was bij antiquariaat Fokas Holthuis, was dan ook snel uitverkocht. Vervolgens speelde Hester Meuleman de monoloog EVA, geschreven en geregisseerd door Gérard van Kalmthout, vanuit het perspectief van de ambtenaarsvrouw Eva Eldersma uit *De stille kracht*. Na de pauze gaf Jan-Hein Furnée, universitair docent cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis na 1750, een lezing over Couperus en het sociale milieu waardoor hij in Den Haag werd omringd. Furnée gaf de toeschouwers, eveneens op humoristische wijze, een interessante inkijk in wie tot Sociëteit De Witte toegelaten kon worden en wie er waarschijnlijk weggehoond zou worden. Ook de inkomsten van de gemiddelde ambtenaar kwamen voorbij, die gezien wat hun kosten waren inderdaad niet zo hoog bleken te zijn. De klaagzangen die we kennen van lage ambtenaren uit het werk van Couperus, waren er dus niet voor niets. Hooggeplaatste ambtenaren, zoals die veel in Couperus' familie voorkwamen, hadden daarentegen niets te klagen. Zij behoorden zoals te verwachten viel tot de allerrijkste bovenlaag. Na afloop werd de dag onder het genot van wat eten en drinken en eventueel de aanschaf van een boek druk doorgenomen door de bezoekers. 🍷

Ileen Montijn. Foto: Rob Mostert.

Hester Meuleman. Foto: Rob Mostert.

Jan-Hein Furnée. Foto: Rob Mostert.

Toneelgroep Amsterdam

De al eerder aangekondigde bewerking van *De stille kracht*, geregisseerd door Ivo van Hove en gespeeld door Toneelgroep Amsterdam, gaat dit jaar in Duitsland in première op de Ruhrtriennale in Essen. 'Visionair komen hier de westerse en oosterse beschaving onverzoenlijk tegenover elkaar te staan. Dat doet denken aan de internationale brandhaarden van vandaag waar geëxporteerde westerse waardebegrippen die vreemde landen als het ware zouden moeten "omarmen" – de beste bedoelingen ten spijt – in bloedig conflict geraken met de leefpatronen aldaar. Zo wordt ook deze toneelbewerking niet alleen een reis naar het verleden van de koloniale wereldorde, die ook de Duitsers ooit probeerden te vestigen. Regisseur Ivo van Hove: "Couperus' thematiek gaat de hele wereld aan, zeker nu. Hij raakt met zijn werk de zenuw van onze 21ste eeuw." Het stuk zal te zien zijn in het Nederlands met Duitse boventitels op 18, 19, 20, 23 en 24 september 2015 om 19.30 uur. Zie <https://www.ruhrtriennale.de/nl/die-stille-kracht> voor meer informatie. Later dit najaar zal het stuk in Nederland te zien zijn. 🎭

Colofon

Arabesken

Arabesken Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Drieëntwintigste jaargang, nummer 45, juni 2015

Uitgever Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
E-mail: arabesken@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
Twitter: @louis_couperus
Facebook: louiscouperus

Redactie Rémon van Gemeren
Looi van Kessel
Hester Meuleman (hoofdredacteur)
Liesje Schreuders

Vormgeving Pim Oxener, Boskoop

Drukker Twigt GrafiMedia, Moordrecht

Abonnementen Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 25,-. De laatste vijf nummers zijn voor € 9,80 te bestellen en oudere nummers voor € 4,80, beide exclusief verzendkosten, via het online bestelformulier op www.louiscouperus.nl.

Artikelen Bijdragen voor *Arabesken* graag als Word-document sturen naar arabesken@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden. Publicatie betekent niet dat redactie of bestuur instemt met de inhoud. *Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.*

ISSN 1567-8067

**Louis
Couperus
Genootschap**

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl